

סקירה משפטית יולי 2024

בינה מלאכותית – רגולציה לומדת דבר המערכת

האירופאים מחדשים (שוב!), הפעם בחוק דרמטי לאסדרת השימוש בבינה מלאכותית. בעבודה יסודית ומרשימה, מונח לפנינו חוק מאיר הצפוי לשמש בסיס לרגולציה כלל-עולמית של תחום רגיש ומתפתח. החוק מגדיר "בינה מלאכותית" (Artificial Intelligence) כמערכת מבוססת-מכונה שתוכננה לפעול ברמות שונות של אוטונומיה ואשר מסוגלת להגיב להנחיות ולייצר מהנתונים שהיא מקבלת תוצרי תוכן שונים כגון תחזיות, תמונות, המלצות או החלטות, בעלות פוטנציאל השפעה על הסביבה הפיזית והווירטואלית. ההתייחסות של החוק לשימושי הבינה המלאכותית נעשית לפי רמות הסיכון שהיא מייצרת והשפעתה הצפויה על ערכים מוגנים של בטיחות, בריאות וזכויות

אדם. בקטגוריה הראשונה סווגו פעולות שיוצרות "סיכון לא מקובל". אלה הם מקרים שבהם ספק התוכן עושה שימוש מניפולטיבי ומוסווה בטכנולוגיה באופן שעלול להטעות את המשתמש ולהשפיע על התודעה, כמו יצירת חדשות מזויפות או תמונות מפוברקות הנראות לכאורה אמיתיות. הכינוי המקובל לכך הוא deep fake שמתאר הפצת שקרים להטיית דעת קהל ולגרימת פעולה על בסיס מידע שגוי. החוק אוסר על פעולות כאלה באופן מוחלט, ומוציא מגדר האפשרויות המותרות. הוא הדין במעקב ביומטרי המאפשר לעקוב אחר אנשים, לצלם ולהקליט, לזהות מיקום, קולות אנושיים, והבעות פנים. מעקב ביומטרי עשוי לעניין בעלי עסקים המבקשים לבחון מה מפעיל אנשים לרכוש סחורה או שירות, וכן רשויות שלטוניות המבקשות לזהות פנים, למשל של מפגינים כנגד השלטון. גם כאן, השימוש ב-AI נאסר. הפרת האיסור צפויה לגרום עיצומים כספיים כבדים יחסית בגובה של עד 35 מיליון ארו או 7% ממחזור המכירות השנתי העולמי של הגוף המפר.

בקטגוריה שניה מצויה בינה מלאכותית שהפעלתה כרוכה בסיכון גבוה והיא עלולה להזיק, ואולם ניתן למזער את הנזק באמצעות מעקב ופיקוח רגולטוריים. דוגמה לכך הן המכוניות האוטונומיות או מכשור רפואי המשקף נתונים בריאותיים אישיים. בקטגוריה זו, החוק האירופאי נוקט במהלך רגולטורי חדשני שניתן לכנותו רגולציה לומדת: הכוונה היא לשילוב כוחות בין התעשייה לבין הרגולטור, בגדרו התעשייה מספקת מידע והרגולטור לומד את המידע ומתאים את הרגולציה להתפתחות בשטח. במסגרת זו מוטלת על ספקי ה-AI לבחון בעצמם את הסיכונים הנובעים מפעילותם ולהגיש דו"ח סיכונים לרשות – זו רשות ייעודית לבינה מלאכותית שתוקם במיוחד לתחום זה. הרשות מצידה אמורה ללמוד לעומק את האירוע, ובסמכותה להציג לספק שאלות ולחייבו בביצוע בדיקות וניסויים. שעה שמתעורר הצורך, בכוחה של הרשות להוציא צווי עשה לביצוע תיקונים, להורות על הפסקת שיווק של מוצר, ואף לחייב ב-recall של מוצר AI מסוכן.

הקטגוריה השלישית בחוק כוללת מוצרי AI שאין עמם פוטנציאל של סיכון מיוחד או שהם ברמת סיכון נמוכה, כמו מופעי בידור ותרבות, ספרים, שירה, סרטים ומשחקי מחשב. כאן החוק מנחה את הספקים לשקף לציבור את דבר השימוש בבינה מלאכותית (חובת גילוי), וישנם מקרים שהותרו ללא רגולציה כלל. אין צורך לאמר כי ראוי ללמוד את החוק ולהיעזר בו לאסדרה רגולטורית בישראל.

לחוק האירופאי החדש ראו: <https://artificialintelligenceact.eu/ai-act-explorer>

זה השלב להודות לעמיתי המחקר הצעירות והצעירים, כמו גם לחברות מערכת כתב העת מחקרי רגולציה, על עבודתם היפה בהכנת רשימות, פוסטים ווידאוקאסטים: אופאל מלכה, דניאל פינטו, יהאלי קלפנר, ירין דרעי, מעין שמאי, שקד שמש, הילה שוורצבארד, אבישג שגב, נועה שמש, שקד מגדל. תודה גדולה למנהלת האדמיניסטרטיבית של מרכז חת לחקר התחרות והרגולציה: ענבל מור.

אני מקווה שתגלו עניין בסקירה, ומאחלת פגרת קיץ רגועה.

השופטת בדימוס ד"ר איריס סורוקר
ראשת מרכז חת לחקר התחרות והרגולציה

מזל טוב: הזכות לתקן

זכות משפטית חדשה נולדה. זוהי הזכות לתקן (the right to repair). מבשרי הבשורה הם האירופאים, שנציבותם אימצה באפריל האחרון חוק חדש: חוק המעניק לנו, צרכניות וצרכנים, את הזכות לדרוש מיצרנים לתקן מוצרי חשמל ואלקטרוניקה. במקום שיצרנים יחייבו אותנו לרכוש מוצר חדש ויטענו שאין במלאי חלפים לגרסה הישנה, עליהם לספק כל מה שצריך כדי שנוכל להמשיך ולהשתמש במה שכבר קנינו. אלה הם מוצרים נמשכים, שמשך חייהם ארוך יחסית, וניתן לתקנם אם התקלקלו; כמו מכונות כביסה ומייבשים, מדיחי כלים ושואבי אבק, וכן טלפונים ניידים וטבלטים. יצרנים, לפי החוק החדש, מחויבים להמשיך לייצר חלקי חילוף, גם אם עברו לייצר גרסה חדשה (כמו בדוגמה המפורסמת של Apple המשיקה מדי שנה גרסאות חדשות לטלפון החכם). המטרה היא להגן על מי שמסרב להוציא אלפי שקלים מהר מדי ועבור שדרוג קל. היצרנים יצטרכו לספק גם מפרט לתיאור דרכי התיקון כדי לאפשר תיקון עצמאי, לחובבי האתגרים הטכניים. ויותר מכך: החובה להנגיש מידע וחלפים חלה גם כלפי ארגוני שירות עצמאיים, כאלה העשויים להתחרות ביצרנים בשירות ובמחירי התיקונים. החוק החדש הוא אכן רחב יחסית: להחזיק מלאי חלפים; לבצע תיקונים; לספק מידע טכני איך לתקן; למכור חלקי חילוף גם לטכנאים עצמאיים.

ומדוע כל הטוב הזה? מזה כעשור אנו עדים לדחיפה מצד תנועות צרכניות לחייב יצרנים לתקן מוצרים בני קיימא. המוטיבציה מגיעה משורת מניעים: הראשונה היא האוטונומיה של הפרט המבססת לו זכות לבחור אם לקנות מוצר חדש או ליהנות עד תום ממוצר שכבר רכש. יצרנים שקובעים מחזור חיים קצר למדפסת או למכונת קפה מקטינים את התועלת שהצרכן יכול להפיק מהתמורה ששילם עבור הציוד. לצד תובנה קניינית זו ראוי לציין את עליבות ביצועיו של שוק התיקונים בתחום התחרות, שכן שוק זה נשלט מונופוליסטית על ידי יצרני הסחורות מול קהל שבו, שכבר רכש מוצר מסוים. מוכרת בעניין זה דוגמת הלפטופים היקרים יחסית של מייקרוסופט מסוג surface שאינם ניתנים לתיקון פשוט, משום שהם מודבקים ומולחמים ללא יכולת נוחה להפריד בין חלקים, וכן משום שמיקרוסופט אינה מפעילה מעבדות שירות בפרישה גיאוגרפית סבירה בעולם המשועבד למוצריה. מבחינתה, משתלם יותר להציע לנו לעבור למחשב נייד חדש מאשר לתקן מחשב קיים. טכנאי שירות עצמאיים לא יזכו בתמיכה טכנית ויתקשו להשיג חלקי חילוף מקוריים. המחירים לכן צפויים לנסוק, והשירות רחוק ממיטבי.

לצד הקניין והמחיר עומד מניע גבוה, אולי החשוב מכולם: השמירה על איכות הסביבה. ארגונים ירוקים וצרכנים בעלי מודעות סביבתית מזמינים אותנו למצות את המוצר הקיים, חלף השלכתו לפח האשפה העולמי המזהם את הגלובוס. דברי ההסבר לחוק האירופאי מציינים כי מדי שנה נשפכים באירופה לא פחות מ-35 מיליון טון של זבל שאינו מתכלה, עוד 261 מיליון טון פחמן דו חמצני המזהם את האוויר כתוצאה מייצור מוצרים חדשים בעודף, והצרכנים מפסידים 12 מיליון יורו לשנה בגלל צריכה בזבזנית וכפויה. אירופה, לכן, החליטה להפעיל כלים רגולטוריים כדי להתמודד עם ייצור פוגעני: לפי החוק החדש, על היצרנים לפרסם מידע על אודות תאריך תפוגה צפוי של המוצר וזמינות התיקונים, וזאת כבר בשלב המכר. שקיפות המידע תאפשר לצרכנים לרכוש בשכל ולתחר בין יצרנים. בנוסף, החוק החדש מקנה לצרכן עילת תביעה קוגנטית ובת אכיפה כנגד יצרן המפר את הזכות לתקן. במסגרת עיתונאים להשקת החוק החדש הודגש הערך של מתן זכות בחירה לצרכנים, בין קניה חדשה לבין תיקון מוצר גם מעבר לגבולות האחריות המקובלת המוגבלת ברגיל ל-12 חדשים. החוק החדש שואף לפתח שוק תיקונים ער ותחרותי, ולשם כך מטיל על ספקי השירות לצייד את הצרכן עם טופס מידע, שבו יפורטו מהות התיקון, משכו ומחירו, מידע אם היצרן יספק לצרכן מוצר חלופי לתקופת התיקון, ומי צריך לשאת בעלויות השינוע אל מעבדת השירות וממנה. האם זהו נטל רגולטורי עודף? יש שימצאו בכך הכבדה, בעיקר על עסקים קטנים. אך היעד עתה הוא לעורר את השוק-שאחרי מקיבעון מונופוליסטי נמשך ולאפשר דריסת רגל לשיקולים צרכניים.

אפשר היה גם ללכת רחוק מכך. ניתן למשל לקבוע תקן טכנולוגי המחייב יצרנים לייצר מוצרים מסויימים בדרך מודולרית שתקל על ביצוע תיקונים. דרך כזו לא נבחרה,

זכות משפטית חדשה נולדה.

זוהי הזכות לתקן (the right to repair).

מבשרי הבשורה הם האירופאים,

שנציבותם אימצה באפריל האחרון

חוק חדש: חוק המעניק לנו, צרכניות

וצרכנים, את הזכות לדרוש מיצרנים

לתקן מוצרי חשמל ואלקטרוניקה

ארגונים ירוקים וצרכנים בעלי מודעות

סביבתית מזמינים אותנו למצות את

המוצר הקיים, חלף השלכתו לפח

האשפה העולמי המזהם את הגלובוס

ניתן וראוי להוסיף את הזכות לתקן לחוק הגנת הצרכן משנת 1981, הזקוק לריענון ולעדכון. יש להבין כי הזכות לתקן איננה ענין זניח המתמצה בנוחות צרכנית, אלא שהיא מבטאת מאבק חשוב בבזבוז משאבים ובנזקים הסביבתיים הכרוכים בו

בהיותה התערבות כירורגית בעיצוב מוצרים ומשום החשש שהיא תכרסם בתמריצי החדשנות. יש לשים לב גם לכך שרשימת המוצרים שהחוק החדש חל עליהם היא מצומצמת, ומוקדשת בעיקר למוצרים ביתיים. ניתן להרחיבה הרבה יותר, למשל למתקנים רפואיים ולמכשור חקלאי, כמו גם לכלי רכב – המוכרים כשיאני שוק החלפים והתיקונים. אך כאן עשויים להיכנס שיקולי בטיחות, והדבר דורש פיקוח יקר. גם ארצות הברית, חסידת הכלכלה הלא-מתערבת, נכנסה לתמונה (באופן חלקי): ביולי 2023 נחקק בניו-יורק חוק מדינתי המעגן את הזכות לתקן מוצרי אלקטרוניקה, ואשר מחייב יצרנים לספק לצרכנים מידע על אופן התיקון ולשמור על זמינות חלפים במחירים הוגנים. לצד זאת, החוק האמריקאי משחרר יצרן מאחריות לתיקון שלא בוצע על ידו וכן פוטר אותו מחשיפת מידע הכרוך בסודות מסחריים.

אלו הם איזונים סבירים, המשלבים את הזכות לתקן במידה ראויה. בישראל, אנחנו עדיין לא שם. שעה שאנו שקועים בבעיות ביטחון קשות, מוזנחים ענייני סביבה, טיפול ביוקר המחייב והגנה על זכויות צרכנים. מוצע לנצל את המהלך האירופאי העכשווי וללמוד ממנו לטובת אזרחי ישראל: ניתן וראוי להוסיף את הזכות לתקן לחוק הגנת הצרכן משנת 1981, הזקוק לריענון ולעדכון. יש להבין כי הזכות לתקן איננה ענין זניח המתמצה בנוחות צרכנית, אלא שהיא מבטאת מאבק חשוב בבזבוז משאבים ובנזקים הסביבתיים הכרוכים בו. מדינות אירופה נקראו על ידי הפרלמנט האירופאי לאמץ את הזכות לתקן בחקיקה מדינתית מפורטת, בתוך שנתיים ימים; זהו זמן מספיק גם עבורנו לפתח זכות חדשה בשיטת המשפט המקומית. ישראל רואה את עצמה חלק מהעולם המפותח, ואזרחיה זכאים גם הם שתהיה להם הזכות לתקן.

חדש! חוק הבוררות המסחרית בין-לאומית

בפברואר 2024 חוקק בישראל חוק הבוררות המסחרית הבינלאומית, התשפ"ד-2024. סעיף 1 לחוק, שכותרת השוליים שלו היא "מטרה", מציין כי מטרת החוק "ליצור מסגרת משפטית וכללים לניהול הליכי בוררות מסחרית בין-לאומית בהתאם לעקרונות שנקבעו בחוק לדוגמה בעניין בוררות מסחרית בין-לאומית". חוקרים ומשפטנים בתחום סבורים כי החוק מהווה את הרפורמה המשמעותית ביותר בתחום הבוררות בישראל מאז נחקק חוק הבוררות, התשכ"ח-1968, לפני למעלה מיובל שנים. טרם חקיקת החוק החדש, חל חוק הבוררות על כלל הבוררות המתנהלות בישראל, בין אם מדובר בבוררות פנים-מדינתית ובין אם מדובר בבוררות בין-לאומית. חוק הבוררות לא התייחס למאפיינים המיוחדים של בוררות בין-לאומית, ולהתפתחויות שהתרחשו בתחום זה. בשנים שחלפו מאז חקיקת חוק הבוררות חלה עלייה משמעותית בשימוש שנעשה בעולם בבוררות בין-לאומית כאמצעי ליישוב סכסוכים; מדינות רבות חוקקו שינויים בחקיקה הפנימית שלהן במטרה לקדם יעילות וודאות משפטית למתדיינים. בחקיקת חוק הבוררות החדש מצטרפת ישראל לשורת מדינות שאימצו את "חוק המודל" של ועדת האו"ם למשפט מסחרי בין-לאומי, תוך הבנה שאימוץ דין מוכר, המבוסס על סטנדרטים בין-לאומיים מקובלים, יביא ליעול הליכי הבוררות ויגביר את האטרקטיביות שלהם.

החוק החדש מונה עשרה פרקים עיקריים: פרשנות ועקרונות כלליים; הסכם בוררות; מינוי הרכב הבוררים; סמכות הרכב הבוררים; סעד זמני; ניהול הליך בוררות; פסק הבוררות וסיום ההליכים; ביטול פסק בוררות; הכרה בפסק בוררות ואכיפתו; והוראות שונות. סעיף 3(ג) לחוק מגדיר "בוררות בין לאומית" כבוררות בעלת מימד בינלאומי: מיקום העסקים של הצדדים להסכם הבוררות נמצא בתחומי שיפוט שונים; או שהמקום שבו נועד להתבצע חלק מהותי של ההתייבויות או המקום שהקשר שלו לסכסוך הוא ההדוק ביותר, נמצא מחוץ לתחום השיפוט שבו נמצאים העסקים של הצדדים; או שהצדדים להסכם הסכימו במפורש כי נושא הבוררות קשור ליותר מתחום שיפוט אחד. החוק חל על בוררות בענין מסחרי (סעיף 3(א)); המונח "עניין מסחרי" לא הוגדר, אולם לפי [דברי ההסבר לחוק](#) יש לפרשו בהרחבה כך שילול כל עניין הנובע ממערכת יחסים בעלת אופי מסחרי, בין אם מדובר במערכת יחסים חוזית ובין אם לאו.

בפברואר 2024 חוקק בישראל חוק הבוררות המסחרית הבינלאומית, התשפ"ד-2024. סעיף 1 לחוק, שכותרת השוליים שלו היא "מטרה", מציין כי מטרת החוק "ליצור מסגרת משפטית וכללים לניהול הליכי בוררות מסחרית בין-לאומית בהתאם לעקרונות שנקבעו בחוק לדוגמה בעניין בוררות מסחרית בין-לאומית"

לעניין פרשנות החוק יש להתחשב במקורו הבין לאומי ובצורך להבטיח שמירה על עיקרון תום הלב, וכן לקדם אחידות במישור העולמי

חוק הבוררות החדש חל על בורריות בין לאומיות בהתאם למושב הבוררות עליו הסכימו הצדדים כמוגדר בסעיף 29(א) לחוק. על הוראות כמו עיכוב הליכים בבית משפט וסעדים זמניים במסגרת הליכי בוררות, יחול החוק בין שמושב הבוררות בישראל ובין שהוא מחוץ לישראל, וזאת כאשר מוגשת לבית משפט בישראל בקשה בקשר להליך הבוררות הזר. לעניין פרשנות החוק יש להתחשב במקורו הבין לאומי ובצורך להבטיח שמירה על עיקרון תום הלב, וכן לקדם אחידות במישור העולמי (סעיף 2(ה)).

החוק החדש מגביל את הסמכויות הנתונות לבית המשפט לפקח על הליכי בוררות. הוא מקנה לבית המשפט סמכות התערבות רק במקרים בהם הדבר נקבע במפורש, לדוגמה: מינוי בוררים כאשר הצדדים אינם מגיעים להסכמה (סעיף 12(ב)), מתן סעדים זמניים (סעיף 26), אכיפת פסק הבוררות (סעיף 44). לפי דברי ההסבר להצעת-החוק, צמצום ההתערבות השיפוטית נועד להקנות לצדדים מרחב אוטונומי. כך, הצדדים רשאים להסכים על סדרי הדין ודיני הראיות. כמו כן, רשאים לקבוע את מושב הבוררות; להחליט על השפה שתשמש בהליך; לקבוע את מספר הבוררים בהרכב ואת הליך מינוי ההרכב. סעיף 37(ג) קובע כי הרכב הבוררים יכריע בסכסוך לפי עקרונות הצדק וההגינות המשפטית, אם הצדדים הסמיכו אותו לכך במפורש.

החוק החדש קובע כי פסק בוררות ייאכף על ידי בית המשפט, בין אם ניתן בישראל ובין אם לאו. בעל דין המבקש לתקוף פסק בוררות שניתן מחוץ לישראל נדרש לעשות זאת במסגרת התנגדות לבקשת האכיפה, בהתקיים אחת העילות המנויות בסעיף 43 לחוק: גגם בכשרותו של צד להסכם הבוררות או שההסכם חסר תוקף לפי הדין שהצדדים הסכימו שיחול עליו; המבקש לא קיבל הודעה מתאימה על מינוי בורר או על הליך הבוררות, או שלא הייתה לו אפשרות לטעון את טענותיו; פסק הבוררות מתייחס לסכסוך שלא נכלל או שלא הייתה כוונה שייכלל בגדר הבוררות, או שהוא כולל החלטות בעניינים שלא נמסרו לבוררות; הרכב הבוררים שמונה או ניהול הליך הבוררות היה שלא בהתאם להסכמת הצדדים; לא ניתן לפי הדין הישראלי ליישב את נושא הסכסוך בדרך של בוררות; או שפסק הבוררות נוגד את תקנת הציבור של ישראל. אפשרות הערעור על פסק בוררות מעוגנת בפרק ג' לחוק, לפיו ניתן לערער בזכות בפני בורר נוסף. ערעור נוסף יוגש ברשות לבית המשפט בגין ארבעה סוגי החלטות בלבד: החלטה על מינוי הרכב בוררים; דחיית בקשה לפסילת בורר; החלטה בעניין נבצרות בורר או הימנעות מפעולה; והחלטה בדבר סמכות הרכב הבוררים להכריע בסכסוך.

חוק הבוררות המסחרית הבין-לאומית מאמץ את הוראות [אמנת ניו-יורק משנת 1958](#) [בדבר הכרתם ואכיפתם של פסקי בוררות חוץ](#), אליה הצטרפה ישראל בשנת 1959. דברי ההסבר להצעת החוק מפנים לאמנה כמקור נורמטיבי לאורו נחקק החוק החדש. סעיף 3 לאמנה קובע כי כל מדינה החברה בה תכיר בפסקי בוררות כמחייבים ותאכוף אותם בהתאם לסדרי הדין המקומיים. סעיף 43 לחוק מהווה ראי של סעיף 5 לאמנת ניו-יורק: שני הסעיפים קובעים עילות בגינן רשאי בעל דין לבקש מביהמ"ש שלא להכיר או לאכוף פסק בוררות בין שהוא מקומי ובין אם לאו. חוק הבוררות הישראלי החדש, כמו אמנת ניו-יורק, מדגיש כי החוק אינו שולל תוקפם של הסכמים קודמים בין אם רב-צדדים או דו-צדדים בדבר הכרתם ואכיפתם של פסקי בוררות שנעשו בין מדינות. סעיף 14 לאמנת ניו-יורק מדגיש את עיקרון ההדדיות, לפיו "מדינה לא תהיה זכאית להשתמש באמנה זו נגד מדינה אחרת אלא במידה שהיא עצמה נתחייבה להחיל את האמנה". קרי, מדינה שאינה חברה באמנה לא תוכל לאכוף פסקי בוררות של מדינה חברה.

חקיקת חוק הבוררות החדש התאפשרה לאחר שמשפטנים וחוקרים בתחום הצביעו על הצורך בכך. אריה רייך, פרופ' למשפטים באוניברסיטת בר-אילן וחוקר אורח באוניברסיטת קולומביה, הצביע במאמר משנת 2016 על פרדוקס: אף שישראל היא מדינה המעורה מאוד במסחר הבין-לאומי, ולמרות שבוררות היא הדרך המועדפת בקהילת העסקים לפתרון סכסוכים בין-לאומיים, בפועל מתקיימות בישראל בורריות בין-לאומיות מעטות מאוד. התשובה לכך טמונה, לדעת פרופ' רייך, בעובדה שלמדינת ישראל יש חוק בוררות מיושן ומקומי, שאינו מוכר למשפטנים זרים. לפיכך, מציע

החוק החדש קובע כי פסק בוררות ייאכף על ידי בית המשפט, בין אם ניתן בישראל ובין אם לאו

אף שישראל היא מדינה המעורה מאוד
במסחר הבין-לאומי, ולמרות שבוררות
היא הדרך המועדפת בקהילת העסקים
לפתרון סכסוכים בין-לאומיים, בפועל
מתקיימות בישראל בורריות בין-
לאומיות מעטות מאוד

רייך לאמץ את חוק ה"מודל" הלא היא אמנת ניו-יורק דלעיל. פרופ' רייך מראה כי חוק ה"מודל" מוצלח יותר מחוק הבוררות, התשכ"ח-1968 להסדרת בוררות מסחריות בין-לאומיות שכן הוא מותאם לצרכים של סכסוך מסחרי בין-לאומי, נהנה ממוניטין בין-לאומי ויכול לסייע בהפיכתה של ישראל ליעד אטרקטיבי יותר לבוררות בין-לאומיות. אימוצו של חוק זה, שכבר אומץ ביותר מ-100 מדינות, עשוי להנגיש את שיטת המשפט הישראלית לקהילת המשפטנים הבינלאומית העוסקת בתחום זה.

ראו: [חוק הבוררות המסחרית הבין-לאומית, התשפ"ד-2024](#)

ראו: אריה רייך "מדוע על ישראל לאמץ את החוק לדוגמה לבוררות מסחרית בין-לאומית של האו"ם", [מחקרי משפט ל \(2016\)](#).

זרקור על שחיתות שלטונית

במרץ 2024 פורסם דו"ח של ה OECD העוסק בשחיתות שלטונית, מדידתה והמאבק בה OECD (2024) Anti-Corruption and Integrity Outlook 2024, OECD והמאבק בה "שחיתות שלטונית" (governmental corruption) כניצול לרעה של כוח שלטוני לטובת רווח פרטי. שחיתות שלטונית כוללת מגוון התנהגויות לא חוקיות או לא ראויות של נבחר ציבור ועובדי מדינה כמו קבלת שוחד, העדפת אינטרס פרטי על פני אינטרס ציבורי, ניגוד עניינים וכניעה באמון הציבור. מחברי הדו"ח מציינים כי המטרה היא לבדוק את מצב השחיתות ב-38 המדינות החברות בארגון, משנת 2013 עד 2023, ולסקור את האופן שבו מדינות אלה פועלות להפחתת השחיתות. הדו"ח בחן התקדמות ביישום רפורמות נגד שחיתות, תוך סקירה של חקיקה וצעדי אכיפה, לצד המלצות למדיניות ציבורית. צוינו השפעות שליליות של השחיתות השלטונית על שגשוג הכלכלה והדמוקרטיה. נמצא כי אף שמדינות רבות בארגון משקיעות בחיזוק מסגרות נגד שחיתות, העבודה רחוקה מלהסתיים, והמדינות נקראות להמשיך ולשפר את פעילותן בתחום זה.

לצורך מדידה היקף השחיתות השלטונית, הדו"ח בחן מספר מישורי פעולה:

- מסגרות רגולטוריות – רמת הפיתוח של רגולציות בתחומים כמו ניהול סיכונים שחיתות, צמצום שתדלנות וניגוד עניינים, טיפול במימון פוליטי והטבת השקיפות של המידע הציבורי. בתוך כך נבחן אם קיימים חוקים ברורים נגד שוחד ושחיתות וענישה מוסדרת.
- יישום המסגרות הרגולטוריות – הדו"ח בחן את רמת היישום וההטמעה של הרגולציה הלכה למעשה. בתוך כך נסקרו מנגנוני אכיפה: קיום ותקצוב רשויות ממשלתיות ייעודיות לאכיפת החוקים נגד שחיתות.
- שקיפות וחשיפת מידע – דרישות לחשיפה ציבורית של נתונים על קשרים עסקיים של נבחר ציבור ועובדי מדינה, מקורות מימון, בעלויות צולבות ואינטרסים במספר גופי פעילות העלולות ליצור ניגוד עניינים.

לפי הדו"ח, בשנים האחרונות הגבירו מדינות OECD את המאמצים לפיתוח גישה אסטרטגית להפחתת שחיתות, וב-71% מהמדינות מופיעים מדיניות ואמצעים למאבק בשחיתות, כגון חקיקת חוקים ותקנות לאיסור שוחד, ניגוד עניינים, הקמת גופי אכיפה לרבות ועדות ממשלתיות, יחידות מיוחדות במשרדי הממשלה, וזאת לצד יישום מנגנוני בקרה ונהלי מעקב מצד רשויות וגופים ציבוריים. הדו"ח מציינ כי אנשי ציבור חשופים לפיתויים ועלולים להימצא בניגוד עניינים שעה שהם ממלאים תפקיד ציבורי, אך שוקלים שיקולים פרטיים וזרים. 76% מהמדינות החברות מאמצות גישה אסטרטגית להגברת היושרה ומציבות קריטריונים להתקנת תקנות למניעת ניגוד עניינים. בין הקריטריונים המקובלים ניתן למנות: הטלת חובת גילוי של אינטרסים ונכסים כספיים,

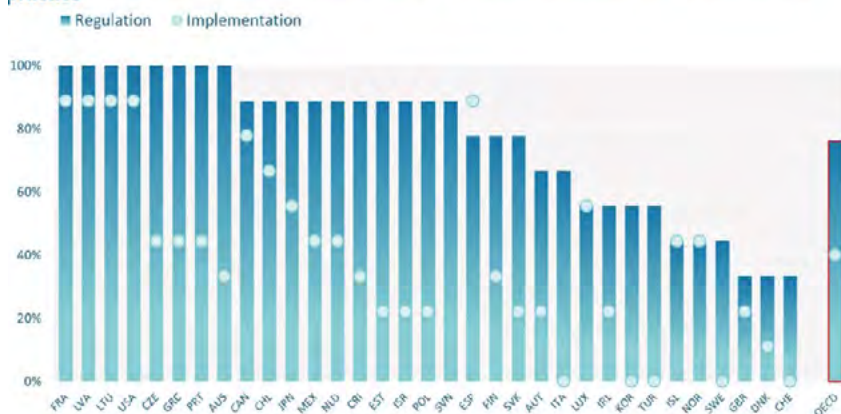

שחיתות שלטונית כוללת מגוון התנהגויות לא חוקיות או לא ראויות של נבחר ציבור ועובדי מדינה כמו קבלת שוחד, העדפת אינטרס פרטי על פני אינטרס ציבורי, ניגוד עניינים וכניעה באמון הציבור

איסור על קבלת טובות הנאה ומתנות, חובות דיווח על פעילויות חיצוניות והכנסות נוספות, הגבלות על העסקה של קרובי משפחה, ואיסור על שימוש במידע פנים לצרכים אישיים. גרף מרכזי בדו"ח מצביע על הפערים בין הרגולציה למניעת ניגוד עניינים לבין אכיפתה בפועל:

Figure 5.1. Strength of regulations on conflict of interest and their implementation in practice

ניתן לראות כי הממוצע בכלל המדינות, המשתקף בעמודה OECD מימין, עומד על 40% בלבד. כלומר, כשני שלישי מהרגולציה למניעת ניגוד עניינים במדינות לא יושמה למעשה.

הדו"ח ממליץ על נקיטה בפעולות:

- הקמת גופי פיקוח עצמאיים לניטור מימון המפלגות. גופים כאלה יכולים לסייע בשקיפות, הפצת מידע והימנעות מניגודי עניינים.
- חיזוק התקנות והאכיפה של חובת הגשת דו"חות כספיים שנתיים לקראת בחירות על ידי המפלגות – זאת על מנת לאפשר בקרה ציבורית על מקורות המימון.
- קידום שקיפות ופרסום פרואקטיבי של מידע ממשלתי ופוליטי. צעדים כאלה יכולים לסייע בגילוי ניגוד עניינים פוטנציאלי ולהגביר אמון הציבור.
- פתיחת הנתונים הממשלתיים – פרסום רשימת נתונים שחייבים להיות זמינים באופן מקוון, צעד בעל פוטנציאל למניעת ניגודי עניינים.

ישראל ממוקמת מתחת לממוצע, ברמה של 20%, ומשמעות הדבר שרמת היישום של כללים לניגוד עניינים בארץ היא נמוכה יחסית לממוצע המדינות האחרות החברות ב-OECD.

הדו"ח מתייחס גם להתנהלות מפלגות פוליטיות. נבחנה רמת הציות של המדינות לדרישות של ה-OECD לפרסום דו"חות כספיים של המפלגות, הן דו"חות שנתיים והן דו"חות הקשורים למבצעי בחירות כמו מימון והיקפי תרומות. רק ב-37% מהמדינות נמצא שמפלגות מפרסמות דו"חות כספיים שנתיים. במדינות אלה נמצאות שוודיה, נורבגיה, דנמרק, קנדה, ניו זילנד, אוסטרליה, דרום קוריא. ב-42% מהמדינות ישנה רגולציה שמחייבת פרסום דו"חות שנתיים, אך בפועל המפלגות לא מפרסמות דו"חות כנדרש. מדינות אלו הן גרמניה, בלגיה, צרפת, אירלנד, איטליה, הולנד, פורטוגל וספרד. לגבי דו"חות כספיים על תעמולת בחירות, ב-29% מהמדינות המפלגות מפרסמות דו"חות במועד המתחייב בחוק. בתוך כך ניתן למצוא את אסטוניה, דנמרק, ישראל, לוקסמבורג, ניו זילנד ונורבגיה. מצד שני, ב-47% מהמדינות יש דרישה לפרסום דו"חות בחירות אך המפלגות לא עומדות בחובה זו, כמו בצרפת, גרמניה, יוון, הונגריה, איטליה, פולין, פורטוגל וספרד. המסקנה היא שבמרבית המדינות קיימת בעיה משמעותית

ישראל ממוקמת מתחת לממוצע, ברמה של 20%, ומשמעות הדבר שרמת היישום של כללים לניגוד עניינים בארץ היא נמוכה יחסית לממוצע המדינות האחרות החברות ב-OECD

ביישום כללים לשקיפות במימון מפלגות פוליטיות ותעמולת בחירות, וזאת גם כאשר קיימת רגולציה מחייבת בנושא זה.

הדו"ח מצביע על חולשות ביישום מנגנונים למניעת שחיתות:

- 70% ממדינות ה-OECD פרסמו הנחיות למניעת שחיתות לרבות: קנדה, ספרד, אוסטרליה, שווייץ, פורטוגל ועוד מדינות רבות. ישראל אינה נמצאת ברשימה זו.
- הדו"ח ביצע סקר בקרב חברי פרלמנטים ולוביסטים במדינות החברות ב-OECD ומצא שרוב גדול (82%) לא מודע לסנקציות בגין הפרות אתיקה, מה שמחליש משמעותית את יעילות המנגנונים למניעת שחיתות.
- ארגון ה-OECD פיתח קריטריונים לכמת את מצב היושרה הלאומיות ולספק הנחיות לחיזוקה, כגון: בחינה ויישום של המסגרות הרגולטוריות, ניגוד עניינים בקרב אנשי ציבור, שקיפות וחשיפת מידע, שקיפות במימון מפלגות.

הדו"ח מסיים בקריאה למדינות להמשיך ולחזק את המסגרות החוקיות כנגד שחיתות; זאת, באמצעות רגולציה לשיקוף מימון מפלגות וקבלת תמיכה מצד גורמים זרים, חקיקה לאסדרת פעילות לוביסטית, וכן קידום שיתוף פעולה בין מדינות על מנת להבטיח את עצמאות מערכת המשפט.

דו"ח מעניין נוסף של ארגון ה-OECD המתייחס לישראל פורסם בנובמבר 2023 בנוגע לתחזית כלכלית: **Oecd Economic Outlook 2023: Preliminary Version**. מטרת הדו"ח להציג תחזית כלכלית גלובלית להתמודדות עם אתגרים והשלכות של אירועים גיאופוליטיים מרכזיים ברחבי העולם. הדו"ח מטפל גם בבחינת ההשפעה של מתקפת הטרור של השבעה באוקטובר על הכלכלה בישראל. צוין כי כלכלת ישראל שגשגה היטב לפני המלחמה, עם צמיחה של כ-3% ברבעון הראשון של שנת 2023 וכי שוק העבודה המקומי התקרר למיצוי התעסוקה האפשרי. אולם, לאחר השבעה באוקטובר, שוק המניות ירד בכ-6% מרמתו לפני המלחמה, הביטחון הצרכני ומצב העסקים ירדו, ומדווח על אינפלציה בשיעור 3.7% כבר בחודש אוקטובר – מעל היעד של הבנק המרכזי בישראל. הדו"ח מצייין כי הצמיחה הכלכלית בישראל צפויה להאטה משמעותית בשנת 2024, בין השאר עקב הפרעות בצד ההיצע, ירידת הצריכה הפרטית וההשקעות, וירידה בתיירות. החזרה הצפויה לצמיחה בשיעור 4.5% בשנת 2025 מבוססת על ההנחה שהשפעות העימות הצבאי יהיו מוגבלות בזמן. לפי הדו"ח, על בנק ישראל להתאים את המדיניות המוניטרית למשבר לצורך חיזוק העסקים המקומיים ומיתון הפגיעה בצרכנים. הדו"ח ממליץ לממשלת ישראל להשקיע באופן קבוע בתשתיות חיוניות כגון כבישים, תעשייה ותחבורה ציבורית, ולקדם רפורמות מיטיבות בשוק העבודה, על מנת למתן את תוצאות המשבר.

הסמכות לשפוט את מיקרוסופט

בית המשפט העליון פסק כי לבית משפט בישראל יש סמכות לדון בתביעה נגד מיקרוסופט, אף שזו, כידוע, היא חברה זרה הרשומה בארה"ב (רע"א 7165/23 FAST CROPORATE LTD נ' מיקרוסופט ישראל בע"מ ואח', מיום 14.12.2023). התובעת, חב' פאסט קורפריישן, היא חברת הזנק ישראלית פרטית, שעיקר פועלה בשירותי תקשורת. פאסט פיתחה תוכנה הקרויה "PC APP STORE" המאפשרת למשתמשים להוריד יישומים למחשביהם. הסכסוך בין הצדדים נבע מכך שמיקרוסופט מנעה בשלב מסוים את ממשק ההתחברות בין האפליקציה של פאסט לבין מערכת ההפעלה WINDOWS. פאסט טענה כי התוכנה שפיתחה עבדה על גבי מערכת ההפעלה במשך שלוש שנים ללא הפרעה; אך במהלך שנת 2022, מיקרוסופט החמירה את "כללי האבטחה" ואלה הפכו את התוכנה ל"לא רצויה". פאסט טענה כי מיקרוסופט מגבילה את התחרות במכוון, משום שהיא עצמה פיתחה תוכנה המתחרה בתוכנה של פאסט.

כלכלת ישראל שגשגה היטב לפני המלחמה, עם צמיחה של כ-3% ברבעון הראשון של שנת 2023 ושוק העבודה המקומי התקרר למיצוי התעסוקה האפשרי. אולם, לאחר השבעה באוקטובר, שוק המניות ירד בכ-6% מרמתו לפני המלחמה, הביטחון הצרכני ומצב העסקים ירדו, ומדווח על אינפלציה בשיעור 3.7% כבר בחודש אוקטובר – מעל היעד של הבנק המרכזי בישראל

פאסט הגישה תביעה כנגד מיקרוסופט ישראל וכנגד מיקרוסופט קורפריישן, וביקשה לאסור עליהן לחסום את ממשק ההתחברות של התוכנה שלה למערכת ההפעלה WINDOWS. פאסט הוסיפה וביקשה צו מניעה זמני, האוסר על מיקרוסופט ישראל ומיקרוסופט קורפריישן לחסום את התוכנה של פאסט

בית המשפט העליון בחן את טיב הקשר, משך הקשר ותחומי הקשר שבין מיקרוסופט ישראל לבין מיקרוסופט הזרה. נמצא כי מיקרוסופט ישראל עוסקת בתחומים נושאי התביעה, ביניהם סיווג פרטיות ושיווק, ולכן נחשבת כנציגה של מיקרוסופט הזרה

בית המשפט העליון בישראל מציג גישה עקבית המכירה בסמכות שיפוט כלפי חברות זרות הפועלות בארץ באופן וירטואלי, וזאת על רקע השפעתן הרבה על תושבי המדינה

פאסט הגישה תביעה כנגד מיקרוסופט ישראל וכנגד מיקרוסופט קורפריישן, וביקשה לאסור עליהן לחסום את ממשק ההתחברות של התוכנה שלה למערכת ההפעלה WINDOWS. פאסט הוסיפה וביקשה צו מניעה זמני, האוסר על מיקרוסופט ישראל ומיקרוסופט קורפריישן לחסום את התוכנה של פאסט. פאסט טענה שניסתה להתאים את כללי האבטחה של התוכנה כך שתוכל להופיע אצל כלל המשתמשים, וזאת כמענה להגבלות שהציבה מיקרוסופט. עם זאת, צעד זה לא צלח. מיקרוסופט טענה שהתוכנה של פאסט סובלת מחשיפה נמוכה ושאינן לכך קשר לכללי האבטחה.

בבית המשפט, הדיון בשלב המקדמי התמקד בהמצאת התובענה למיקרוסופט הבינלאומית. בית המשפט המחוזי בתל אביב הורה לפאסט להמציא את התביעה לנתבעות, וזו העבירה אותם למשרדי מיקרוסופט ישראל בהרצליה. אך מיקרוסופט ישראל טענה כי אינה יכולה לשמש כנציגתה של מיקרוסופט הזרה. למרות זאת, מיקרוסופט ישראל השיבה בשם מיקרוסופט הזרה והתייצבה לדיון. פאסט ביקשה לראות בחברה הישראלית נציגה תקינה לצרכי המצאת התביעה, ולעניין זה הפנתה לתזכיר ההתאגדות של מיקרוסופט ישראל משנת 1991, לפיו החברה הישראלית נוסדה כדי לייצג את האינטרסים של מיקרוסופט הבינלאומית. פאסט ביקשה מבית המשפט להסיק כי מיקרוסופט ישראל היא זרוע תפעולית פרקטית של החברה הבינלאומית ולכן יש להכיר בה כנציגה מוסמכת לצרכי דיון שיפוטי בישראל. מיקרוסופט ישראל השיבה שעובדיה, להבדיל מעובדי מיקרוסופט הזרה, אינם עוסקים בנושאים של אבטחה או שיווק ולכן היא אינה כשירה לייצג את מיקרוסופט הזרה לצרכי התביעה כאן. באשר לתזכיר ההתאגדות, נטען כי הוא הותקן בהתאם לעיקרון סמכות החברה, הקובע שחברה מוגבלת לעסוק רק בפעולות שהותרו לה. לפי הנתען, מדובר בתזכיר שנוסח באופן רחב ללא משמעות בחיי המעשה.

בית המשפט קמא קבע כי לבית המשפט בישראל אין סמכות שיפוט בינלאומית כנגד מיקרוסופט הזרה. הנימוק לכך נעוץ בעקרון הריבונות הטריטוריאלית, לפיו הסמכות מוקנית לדון בענייניהם של אנשים ונכסים המצויים בגבולות המדינה. בית המשפט קבע כי כתב התביעה לא הומצא כדין ודחה את התביעה על הסף.

פאסט הגישה בקשת רשות ערעור לבית המשפט העליון, ושם נהפכה ההחלטה. כב' השופטת ר' רונן התייחסה לשתי התכליות של תקנה 163(ג) לתקנות סדר הדין האזרחי, התשע"ט-2018: תכלית היידוע – להבטיח שהנתבע הזר ידע על התביעה שהוגשה נגדו, לצד רכישת התכלית של רכישת סמכות שיפוט כלפי נתבע זר באמצעות הכרה בנוכחות קונסטרוקטיבית דרך נציג בישראל. נקודת המוצא לדיון היא עיקרון הריבונות הטריטוריאלית, לפיו סמכות בתי המשפט מוגבלת לענייניהם של אנשים ונכסים המצויים בה. אך כלל זה מסויג בהתפתחות הגלובליזציה והקשרים הבינלאומיים בין מדינות, המלמדים על צורך בהחלת סמכות שיפוט גם על נתבעים שמחוץ למדינה.

בית המשפט העליון בחן את טיב הקשר, משך הקשר ותחומי הקשר שבין מיקרוסופט ישראל לבין מיקרוסופט הזרה. נמצא כי מיקרוסופט ישראל עוסקת בתחומים נושאי התביעה, ביניהם סיווג פרטיות ושיווק, ולכן נחשבת כנציגה של מיקרוסופט הזרה ב"אותו עניין" לפי תקנה 163(ג) לתקנות סדר הדין האזרחי. נפסק כי המצאת התביעה היא תקינה והדיון הוחזר לבית המשפט קמא בכדי שידון בתובענה לגופה.

ראו: רע"א 7165/23 חברת Fast Croporate Ltd נ' מיקרוסופט ישראל בע"מ (מיום 14.12.2023)

<https://www-nevo-co-il.ezproxy.colman.ac.il/search/Highlighter2.aspx?id=8229b448-b233-408d-a2c8-a8eb9fd9f4a7#0>

דומה כי בית המשפט העליון בישראל מציג גישה עקבית המכירה בסמכות שיפוט כלפי חברות זרות הפועלות בארץ באופן וירטואלי, וזאת על רקע השפעתן הרבה על תושבי המדינה. בהלכה מנחה ברע"א 5860/16 Facebook Inc נ' בן חמו (מיום

25.8.2021), בית המשפט העליון (מפי כב' הנשיאה א' חיות), דן בתביעה של כתב החדשות אוהד בן חמו נגד חברת פייסבוק בטענה לפרסום פוגעני. חברת פייסבוק טענה כי לבית משפט בישראל אין סמכות שיפוט כלפיה משום שהיא חברה זרה חסרת מושב פיסוי בישראל. בית המשפט דן בשאלה אם לבתי המשפט בישראל יש סמכות שיפוט כלפי חברה זרה כמו פייסבוק, בנוגע לפעילות המשפיעה על תושבי ישראל. נפסק כי קיימת סמכות שיפוט בינלאומית, והותוו מבחנים לקביעת הסמכות: אם קיים קשר משמעותי בין החברה הזרה לבין ישראל, ומהי השפעת פעילותה של החברה על צרכנים בישראל. כאשר חברה זרה פועלת בישראל באופן וירטואלי, עליה להביא בחשבון את האפשרות שתצטרך להתדיין בישראל: "חברה המנהלת עסקים בהיקף ניכר במדינה מסוימת צריכה להיות ערוכה להתדיין על פי הדינים של אותה מדינה". בדומה, גם בעניין מיקרוסופט, בית המשפט העליון הדגיש שכאשר מדובר בחברה זרה הפועלת בהיקף נרחב בישראל, עליה להיות ערוכה להתדיין בישראל ולפי דיני ישראל.

ראו: רע"א 5860/16 Facebook Inc נ' אוהד בן חמו (ניתן ביום 31.5.2018)
<https://www-nevo-co-il.ezproxy.colman.ac.il/search/Highlighter2.aspx?id=8229b448-b233-408d-a2c8-a8eb9fd9f4a7#0>

עובד ציבור אינו רשאי לחסום גישה בפייסבוק

בית המשפט העליון האמריקאי פסק כי עובד ציבור אינו רשאי לחסום משתמש מלהגיב לפוסטים בחשבון הפייסבוק שלו, שעה שעובד הציבור פעל ברשת לביצוע פעולה שלטונית: *Lindke v. R. Freed*, 611 U.S. 1 (Mar. 3, 2024).

ג'יימס פריד פתח חשבון בפלטפורמה של פייסבוק בשנת 2008. לפי תנאי השימוש של החברה, פרופיל אישי מוגבל ל-5,000 חברים. פריד הגיע לרף העליון והפך את החשבון שלו לפתוח, כך שכל אדם יוכל לראות ולהגיב לפוסטים שהעלה. בשנת 2014, פריד מונה למנהל עיריית משיגן ופרסם זאת בחשבון הפייסבוק. פריד פרסם דברים רבים אודות חייו האישיים, אך פרסם גם מידע הקשור לעבודתו. לדוגמה, פריד הציג את ביקוריו בבתי ספר בעיר, והשיב לתושבים ששאלו שאלות מקצועיות. באחד הפרסומים שנגעו למדיניות העירייה במגפת הקורונה, תושב בשם קווין לינדקי הגיב: "בשעה שהתושבים סבלו, המנהיגים אכלו במסעדות יקרות" (while residents were eating at expensive restaurant. suffering the city's leaders were). פריד מחק את התגובה וחסם את לינדקי מגישה לחשבון.

בשל החסימה, לינדקי הגיש תביעה נגד פריד, בהתבסס על סעיף 1983 לקוד ארצות הברית (42 (1926) U.S.C. 1983). לפי סעיף זה, אזרח רשאי להגיש תביעות אזרחיות כנגד עובדי ממשלה בטענה להפרת זכויות אזרחיות. הסעיף אינו מקנה זכויות מהותיות אך מהווה אמצעי דיוני לאכוף זכויות אזרח המעוגנות בדינים אחרים. בהתאם לכך, לינדקי טען שהחסימה בפייסבוק מפרה את התיקון הראשון לחוקת ארצות הברית המבטיח את הזכות לחופש ביטוי. לטענת לינדקי, בעת שפריד מחק את תגובתו וחסם את גלישתו, הוא פגע בזכות החוקתית.

בית המשפט המחוזי במשיגן דחה את התביעה. נקבע שכדי שחשבון פייסבוק יחשב לציבורי, יש להראות שהוא מופעל על ידי עובד מדינה או שהשימוש בו מבוסס על משאבי המדינה. כמו כן יש להצביע על קשר בין הפעילות בחשבון לתפקיד הרשמי של המפרסם. בנסיבות המקרה נמצא שפריד פעל כאדם פרטי. אמנם, בחלק מהמקרים קיים קושי להבחין בין פעילות ציבורית או פרטית; עם זאת, למרות שאנשי ציבור פועלים מטעם המדינה, חשוב לזכור שהם גם אזרחים פרטיים עם זכויות משלהם.

בערעור אושרה קביעת הערכאה הראשונה שלפיה הפעילות של פריד בחשבון הייתה פרטית, ולכן יש לדחות את התביעה. לינדקי הגיש ערעור לבית המשפט העליון.

בית המשפט העליון האמריקאי פסק
כי עובד ציבור אינו רשאי לחסום
משתמש מלהגיב לפוסטים בחשבון
הפייסבוק שלו, שעה שעובד הציבור
פעל ברשת לביצוע פעולה שלטונית

הערכאה העליונה ציינה שההבחנה בין פעולה פרטית לשלטונית דורשת בחינה ראייתית מהותית. זכות התביעה כנגד עובדי ציבור עומדת רק בנוגע לפעולה שלטונית ולכן, אם הפעילות של פריד ברשת היא פרטית, דין התביעה להידחות. בית המשפט עמד על כך שבמציאות חיינו רבים המשתמשים ברשתות חברתיות לפעילות אישית ושלטונית גם יחד. הגבולות עשויים להיות מטושטשים. יש לבדוק, אם למפרסם יש סמכות לפרסם בשם רשות שלטונית ואם המפרסם פעל מתוך כוונה לממש את סמכותו.

לקביעת בית המשפט, משום שפריד הוא מנהל העירייה, אם יש לו סמכות לדבר בשם המדינה ייתכן שיש לו סמכות לעשות זאת ברשתות החברתיות בכובעו כעובד ציבור. עם זאת, אם החשבון הוגדר פרטי, חזקה שמדובר בהתבטאות פרטית, אף אם מדובר בעובד ציבור. במקרה זה, החשבון לא הוגדר כפרטי או ציבורי ולכן בית המשפט קבע שיש לבחון את תוכן הביטויים לגופם. נקבע כי פוסט שחוזר או משתף ומקורו במידע זמין במקור אחר, מהווה בדרך כלל פרסום פרטי. בשונה מכך, אם הפרסום לא התפרסם במקום נוסף והוא מחדש בעניין המצוי בסמכות נבחר הציבור – מדובר בפוסט ציבורי: "A post that expressly invokes state authority to make an announcement not available elsewhere is official, while a post that merely repeats or shares otherwise available information is more likely personal. Lest any official lose the right to speak about public affairs in his personal capacity, the plaintiff must show that the official purports to exercise state authority in specific posts."

בית המשפט העליון מצא שהחשבון של פריד מכיל מגוון פרסומים, וניתן למצוא בו פרסומים משני הסוגים. מצד אחד, ניתן לראות התבטאות שלטונית, למשל בעת שפריד הכריז על הסרת הגבלות הקורונה מבתי ספר ציבוריים. בשונה מכך, בעת שפריד פרסם תמונה בארוחה עם חבריו – מדובר בפעילות פרטית. לפיכך נקבע שהחשבון הוא בעל אופי מעורב ומכיל פרסומים בעלי אופי שלטוני לצד פרסומים בעלי אופי פרטי. בית המשפט העליון הורה להחזיר את התיק להליך דינוי נוסף בערכאת הערעור, שבה יבחן סיווג החשבון כפרטי או ציבורי לפי שתי אמות מידה: ראשית, האם המפרסם הוסמך לפרסם בשם רשות שלטונית מכוח תפקידו; שנית, האם בעת הפרסום, המפרסם התכוון לממש את סמכותו לפרסם בשם הרשות.

לפסק הדין ראו: *Lindke v. R. Freed*, 611 U.S. 1 (Mar. 3, 2024) <https://tinyurl.com/ms38w39d>

גם בישראל עלתה השאלה אם בעל תפקיד ציבורי רשאי לחסום עוקבים ברשתות חברתיות (עע"מ 7659/22 רובינשטיין נ' רן קוניק, ראש עיריית גבעתיים, מיום 21.12.2023). באותו עניין, ראש עיריית גבעתיים הפעיל חשבון טוויטר שבו פרסם מידע בעניינים עירוניים. בחשבון השיב לשאלות ובקשות תושבים שנכתבו בתגובות לפרסומיו. במאי 2020, תושב בשם רובינשטיין כתב בתגובה לפרסום של קוניק: "הולך רגל נהרג כשנהג רכב עלה על המדרכה בגבעתיים, זה לא מחזה נדיר שרן קוניק ומשטרת ישראל מעודדים באופן יומיומי". קוניק הגיב בחסימת המשתמש. רובינשטיין עתר לבית המשפט לעניינים מנהליים בבקשה להורות לקוניק להסיר את החסימה. לטענתו, חשבון הטוויטר של קוניק הוא חשבון ציבורי של ראש עירייה. לכן, על הפעילות של קוניק חלים כללי המשפט הציבורי. נטען שהחסימה פוגעת בזכות לחופש הביטוי ובזכות לחופש המידע. בית המשפט נדרש להכריע בשאלה, אם יש להחיל על חשבון הטוויטר את כללי המשפט המנהלי, כשהחשבון אינו ממומן ומתופעל על ידי העירייה. כב' השופטת א' כהן ציינה כי "הרשתות החברתיות הן בפועל כיכר העיר החדשה"; באמצעות רשתות חברתיות מועבר מידע ומתנהל שיח. בנוגע לנבחרי ציבור, השימוש שהם עושים ברשתות הוא רחב מאוד. בנסיבות המקרה נמצא שהחשבון הוא בעל אופי פרטי לפי תכליתו ואופן השימוש בו. זאת, משום שהחשבון לא מומן על ידי גוף ציבורי ולא תוחזק על ידי עובדי עירייה. העובדה שבחשבון פרטי מועלים עניינים בעלי היבט ציבורי אינה הופכת אותו לציבורי. על כן, בית המשפט

פוסט חוזר או משתף ומקורו במידע זמין במקור אחר, מהווה בדרך כלל פרסום פרטי. בשונה מכך, אם הפרסום לא התפרסם במקום נוסף והוא מחדש בעניין המצוי בסמכות נבחר הציבור – מדובר בפוסט ציבורי

סיווג החשבון כפרטי או ציבורי יבחן לפי שתי אמות מידה: ראשית, האם המפרסם הוסמך לפרסם בשם רשות שלטונית מכוח תפקידו; שנית, האם בעת הפרסום, המפרסם התכוון לממש את סמכותו לפרסם בשם הרשות

פסק שנבחר ציבור רשאים לחסום משתמשים אם החשבון הוא פרטי, והעתירה של רובינשטיין נדחתה.

בערעור לבית המשפט העליון נהפכה התוצאה. לקביעת כב' השופטת ע' ברון, החסימה שביצע קוניק פגעה בחופש הביטוי של רובינשטיין ומנעה את האפשרות להגיב לפרסומים בחשבון. לאור העובדה שקוניק השתמש בחשבון כמוקד שבו ענה לפניות התושבים בעיר, החסימה מנעה את היכולת של התושב לפנות לעירייה באמצעי זה. נפסק כי החסימה פגעה בזכות לשוויון ובחופש הביטוי של תושב העיר. בית המשפט העליון קיבל את הערעור והורה לקוניק לבטל את החסימה של רובינשטיין בחשבון הפייסבוק שלו.

לפסק הדין ע"מ 7659/22 רובינשטיין נ' רן קוניק, ראש עיריית גבעתיים (מיום 21.12.2023) ראו: <https://tinyurl.com/yc8h8tfx>

מה שהצ'אטבוט עונה – זה מחייב!

בפברואר 2024 נדרש בית משפט בקנדה (Civil Resolution Tribunal) להכריע במחלוקת בין נוסע לבין חברת התעופה אייר-קנדה, שבמרכז עמדה שאלת הסתמכות הנוסע על תשובה שקיבל בהתכתבות עם הצ'אטבוט באתר האינטרנט של החברה.

וזהו המעשה: בנובמבר 2022 גלש מר מופאט לאתר האינטרנט של חב' אייר-קנדה במטרה להזמין טיסה, עקב מות סבתו. מופאט ידע כי החברה מציעה לנוסע תעריף מוזל עבור כרטיס טיסה שנרכש עקב מותו של בן משפחה קרוב, קרי תעריף שכול. באתר החברה נכתב כי אישור לתעריף שכול כרוך בהגשת מסמכים: העתק תעודת פטירה, הצהרת מנהל ההלוויה, רישום המוות ע"י ממשלת המחוז ומכתב מהרופא המטפל. המצאת מסמכים אלו גזלה זמן מצידו של מופאט ועקב דחיפות הטיסה, נעזר מר מופאט בצ'אטבוט המוצע באתר החברה על מנת למצוא פתרון מותאם למצבו. בפסק הדין הוסבר כי הצ'אטבוט הוא רובוט אינטרנטי המספק מידע בתגובה לשאלות המשתמש. הצ'אטבוט הציע במקרה זה למר מופאט את האפשרות לטוס במחיר מלא ולאחר מכן לבקש מהחברה את ההפרש הכספי תוך השלמת המסמכים הנדרשים. לפיכך, מר מופאט רכש את כרטיסי הטיסה במחיר המלא, תוך ידיעה כי יוכל לקבל החזר של ההפרש בין מחיר זה לתעריף השכול במועד מאוחר יותר. ואולם, בבואו לבקש את החזר בסך \$880 – נמסר לו כי חברת התעופה אינה מתירה החזר רטרואקטיבי. לטענת נציג החברה: "The chatbot had provided misleading words"

לטענת התובע, מר מופאט, חברת "אייר קנדה" חייבת לספק את החזר, מכיוון שהסתמך על עצת הצ'אטבוט המופעל באתר שלה. חברת אייר-קנדה השיבה, כי התובע לא פעל לפי נהל בקשת תעריף שכול, המחייב להגיש את הבקשה לתעריף מוזל טרם קניית כרטיס הטיסה. החברה הגישה צילומי מסך בהם מתוארת מדיניות תעריף השכול, לפיה לא יתקבלו בקשות רטרואקטיביות להחלת תעריף שכול על כרטיסי טיסה שנרכשו. החברה טענה כי היא אינה אחראית למידע שסופק ע"י הצ'אטבוט, וביקשה לדחות את התביעה.

ואולם מר מופאט טען כי שאל את הצ'אטבוט על תעריף השכול של אייר-קנדה ובתגובה קיבל ממנו תשובה זו:

"Air Canada offers reduced bereavement fares if you need to travel because of an imminent death or a death in your immediate family. If you need to travel immediately or have already traveled and would like to submit your ticket for a reduced bereavement rate, kindly do so within 90 days of the date your ticket was issued by completing our Ticket Refund Application form".

נפסק כי חסימת החשבון פגעה בזכות לשוויון ובחופש הביטוי של תושב העיר

בפברואר 2024 נדרש בית משפט בקנדה (Civil Resolution Tribunal) להכריע במחלוקת בין נוסע לבין חברת התעופה אייר-קנדה, שבמרכז עמדה שאלת הסתמכות הנוסע על תשובה שקיבל בהתכתבות עם הצ'אטבוט באתר האינטרנט של החברה

הצ'אטבוט הוא מרכיב באתר החברה, וצריך להיות ברור שהחברה אחראית על המידע באתר האינטרנט שלה, לרבות מידע שנמסר על ידי הצ'אטבוט

לפי הסבר זה, נוסע שעליו לנסוע באופן מיידי או שכבר נסע וברצונו לקבל כרטיס טיסה במחיר שכול מופחת, יכול להגיש את הבקשה תוך 90 יום מתאריך הנפקת הכרטיס ע"י מילוי טופס הבקשה להחזר כרטיס. הנקודה המעניינת היא שצמד המילים "תעריפי שכול" הודגשו בצ'אט והיוו קישור לדף אינטרנט נפרד בו הופיעה מדיניות השכול של החברה. והנה, בדף האינטרנט שנפתח בקישור, צוין כי ההוזלה אינה חלה על בקשות רטרואקטיביות, ממש כפי שציינה החברה בהגנתה. התברר שאין הלימה בין תשובת הצ'אטבוט לבין האמור בדף המידע האינטרנטי של החברה שאליו הצ'אטבוט עצמו הפנה, וזאת אף ששניהם שייכים לאותה חברה.

בית המשפט דן בשאלה, האם חברת "אייר קנדה" התרשלה במצג שווא כלפי הנוסע באמצעות הצ'אטבוט. צוין כי מצג שווא רשלני יכול להיווצר כאשר ספק לא נוקט זהירות סבירה כדי להבטיח שמצגיו מדויקים ואינם מטעים. כדי לבסס מצג שווא רשלני, על התובע להוכיח תחילה שהחברה חבה כלפיו חובת זהירות. נוכח יחסיהם המסחריים כספק שירות וצרכן, חברת אייר-קנדה אכן חבה כלפי מר מופאט חובת זהירות. טענתה לפיה אינה אחראית למידע שסופק ע"י הצ'אטבוט נדחתה, מהטעם שהצ'אטבוט איננו ישות משפטית נפרדת; הצ'אטבוט הוא מרכיב באתר החברה, וצריך להיות ברור שהחברה אחראית על המידע באתר האינטרנט שלה, לרבות מידע שנמסר על ידי הצ'אטבוט.

הטענה של אייר-קנדה שמר מופאט יכול היה למצוא את המידע הנכון בחלק אחר של האתר, נדחתה גם היא. החברה לא הצליחה לשכנע שלקוחות צריכים לבדוק שוב מידע שנמצא בחלק אחד של האתר, וזאת אף שהצ'אטבוט עצמו הפנה בקישור לחלק הרלבנטי. שעה שהצ'אטבוט נתן תשובה מפורשת, החברה מחוייבת בתוכן התשובה. ביהמ"ש קבע, כי בנסיבות העניין סביר היה שמר מופאט יסתמך על הצ'אטבוט כמקור למידע מדויק. פעולותיו של מר מופאט, שכללו בדיקת אפשרויות לתעריפי שכול ומעקב אחר החזר כספי, מעידות שלא היה טס מיידי לו ידע שיצטרך לשלם מחיר מלא. נמצא כי התובע הרים את הנטל להוכיח מצג שווא רשלני, וזכאי לקבל את ההפרש בין שני התעריפים.

נראה כי ככל שגדל השימוש בסוכני שיחה וממשקי שפה אינטרנטיים, הדרישה להבנה מדויקת הופכת חשובה יותר. בדצמבר 2023 פורסם מחקר שנערך באוניברסיטת ברזיליה בענין דרישות תוכנה החיוניות ליצירת צ'אטבוט איכותי. המחקר נערך על ידי חוקרות מדעי המחשב גאובנה ראמוס סוסה סילבה ועדנה דיאס קנדו; הן מציינות כי צ'אטבוטים הידועים גם כסוכני שיחה, שינו באופן דרמטי את התקשורת בין אדם למחשב. כבינה מלאכותית, צ'אטבוטים מתוכננים לדמות דיאלוגים דמויי אדם, ומספקים תשובות מיידיות לשאלות משתמש בשיחה. הם אומצו ע"י תעשיות רבות, כגון שירותי בריאות, שירותים ציבוריים ואוטומציה ביתית, ומציעים ללקוחות תמיכה ללא הגבלה תוך תפעול חסכוני. עם זאת, למרות יתרונותיהם הברורים, המורכבות סביב פיתוחם והבטחת האיכות שלהם נותרו גבול מאתגר. האיכות בפיתוח תוכנה היא רבת פנים, וכוללת מספר ממדים כגון שימושיות, הבנה, אמינות וזמן תגובה. תכונות האיכות הללו הופכות קריטיות במיוחד בהקשר של צ'אטבוטים, שם חווית המשתמש מוגדרת ע"י איכות השיחה. מהמחקר עולות שקיימות שש תכונות איכות עיקריות: פונקציונליות, יעילות, שביעות רצון טכנית, אנושיות, יעילות ואתיקה. בנוסף נמצאה העדפה לצ'אטבוטים עקביים הזמינים מסביב לשעון, המסוגלים לספק משוב צפוי. החוקרות סוברות כי למרבה הצער, הבנה קונקרטית מהן תכונות האיכות בפיתוח צ'אטבוטים נותרה חמקמקה. לטענתן יש צורך דחוף להעמיק בניאנסים של פיתוח צ'אטבוטים, כדי לסייע למפתחים לבנות צ'אטבוטים טובים יותר.

שעה שהצ'אטבוט נתן תשובה

מפורשת, החברה מחוייבת בתוכן
התשובה. ביהמ"ש קבע, כי בנסיבות
העניין סביר היה שמר מופאט יסתמך
על הצ'אטבוט כמקור למידע מדויק

כבינה מלאכותית, צ'אטבוטים

מתוכננים לדמות דיאלוגים דמויי אדם,
ומספקים תשובות מיידיות לשאלות
משתמשים בשיחה. הם אומצו ע"י
תעשיות רבות, כגון שירותי בריאות,
שירותים ציבוריים ואוטומציה ביתית,
ומציעים ללקוחות תמיכה ללא הגבלה
תוך תפעול חסכוני

למאמר המחקר Unveiling Quality in Chatbot Conversations: Quantitative
לפסק הדין: [Moffatt v Air Canada, February 14, 2024](#)

מיזוג בין נשר לאבן סיד

בנובמבר 2023 דחה בית הדין לתחרות ערר על החלטת הממונה על התחרות שלא להתנגד לעסקת מיזוג בין נשר מפעלי מלט ישראליים בע"מ – יצרנית ומשווקת של מלט בישראל, לבין תעשיות אבן וסיד בע"מ – המפעילה מחצבות לייצור אגרגטים, בבעלות תעשיות רדימיקס (ישראל) בע"מ. רדימיקס עוסקת בייצור ושיווק של מוצרים וחומרי גלם לענף הבנייה, ומוחזקת על-ידי חברת Cemex – חברה בינלאומית לייצור ואספקה של מלט ובטון מובא. במסגרת המיזוג הוקנו לחב' אבן וסיד זכויות להקמה והפעלה של מחצבת אגרגטים, מפעל בטון ומפעל אספלט במקרקעין שבבעלות נשר הנמצאים באזור הר טוב.

הערר הוגש על-ידי שפיר תעשיות בע"מ, העוסקת בייצור חומרי גלם לענף הבנייה ומפעילה מחצבות אגרגטים ומפעלי בטון. שפיר טענה כי בהסכם המיזוג גלומה הטבה לאבן וסיד, המתחרה בה בשוק מחצבות האגרגטים, בדמות השכרת שטח המחצבה במחיר נמוך באופן משמעותי ממחיר השוק, וזאת מבלי שחב' נשר עשתה ניסיון אמיתי למקסם את הרווח מן הנכס. חב' אבן וסיד מוחזקת בשרשור על-ידי חברת Cemex ומנגד חברת Cemex טענה שפיר, אינה מייבאת מלט לישראל. עסקת המיזוג מבטיחה את המשך אי הייבוא מצידה של חברת Cemex ובכך נפגעת התחרות בענף המלט ובמאמצי המדינה לעודד תחרות בו. ההימנעות של Cemex מלהיכנס לשוק בישראל תוביל לשימור המחירים הגבוהים בשוק וצמצום כמות המלט וחומרי הנלווים.

נקודת המוצא לדיון מצויה בסעיף 21 לחוק התחרות הכלכלית, תשמ"ח-1988. כידוע, סעיף זה מסמיך את הממונה על התחרות להתנגד למיזוג, אם לדעתה "קיים חשש סביר כי כתוצאה מן המיזוג כפי שהוצע תיפגע באופן משמעותי התחרות באותו ענף". מקובל לומר כי מטרתו העיקרית של הסדר הפיקוח המעוגן בהוראת חוק זו היא למנוע פגיעה בתחרות והיווצרות כוח שוק. בית הדין קבע כי צמד המילים "חשש סביר" שבסעיף 21 אינו שקול לדרישת וודאות לקיומו של מחסום תחרותי, אלא להערכה הסתברותית להתממשות חשש כזה. באשר לביקורת שיפוטית, סעיף 22(ג) לחוק התחרות הכלכלית קובע כי בית הדין רשאי לאשר את החלטת הממונה, לבטלה או לשנותה.

בית הדין דן בטענת העוררת כי בהסכם המיזוג גלומה הטבה לאבן וסיד בדמות השכרת שטח המחצבה במחיר נמוך באופן משמעותי ממחיר השוק, מבלי שחב' נשר עשתה ניסיון אמיתי למקסם את הרווח מהנכס. טענה זו נתמכה בחוות דעת כלכלית של ד"ר שלומי פריזט, לפיה לא סביר שהמחיר ששילמה אבן וסיד (שפורש בפסק הדין אך נותר חסוי), משקף את המחיר שנשר יכולה לגבות. ד"ר פריזט הסתמך על מסמך של חברת האם של נשר – כלל תעשיות בע"מ, ובו התייחסות לשווי המחצבה לפי מעריך חיצוני.

מנגד, בחוות הדעת הכלכלית של ד"ר צור פניגשטיין שהגישה המשיבה, אבן וסיד, נטען כי ישנה שורה ארוכה של שיקולים המשפיעים על גובה דמי השכירות, ביניהם: גובה דמי השכירות במחצבות המצויות באזור הביקוש והוצאות ההכשרה והתפעול לאורך חיי המחצבה. במחלוקת זו, כב' השופט ע' שחם קבע כי סדר הגודל של התמלוגים שנקבעו בהסכם המיזוג, הבאים לידי ביטוי כתשלום הניתן לחב' נשר תמורת היתר לחצוב בקרקע, אינו שונה באופן משמעותי מזה המשולם במחצבות אחרות, וכי התמלוג שנקבע בהסכם המיזוג אף גבוה ממה שמתחייב מבחינה כלכלית בעסקה הוגנת בשוק תחרותי; אשר על כן, לא נמצאה הטבה כלכלית לטובת אבן וסיד.

העוררת טענה עוד כי נשר הייתה יכולה להשיא את התמורה שקיבלה עבור המחצבה אילו הייתה מקיימת מכרז. לטענתה, מספר גורמים בשוק הביעו פליאה שהמחצבה לא הוצעה להם, ואף היא התעניינה במחצבה אך נדחתה. לפי הנתען, הדבר מלמד על כך שנשר בחרה שלא למקסם את רווחיה במטרה לתמרץ את Cemex שלא לייבא מלט לישראל ולהתחרות בה בדרך זו. בתשובה לטענה זו, העדה גב' אבידור מטעם נשר הסבירה את שיקולי החברה שלא לקיים מכרז: חב' שפיר לא הייתה מועמדת יראלית, בין היתר נוכח מעמדה בשוק הגיאוגרפי והיעדר היתכנות לאישור של הממונה

בית הדין קבע כי צמד המילים "חשש סביר" שבסעיף 21 אינו שקול לדרישת וודאות לקיומו של מחסום תחרותי, אלא להערכה הסתברותית להתממשות חשש כזה

בית הדין דן בטענת העוררת כי בהסכם המיזוג גלומה הטבה לאבן וסיד בדמות השכרת שטח המחצבה במחיר נמוך באופן משמעותי ממחיר השוק, מבלי שחב' נשר עשתה ניסיון אמיתי למקסם את הרווח מהנכס

על התחרות. בנוסף, שחקנים בשוק ידעו כי נשר מתכננת עסקה עם המחצבה וגורמים שונים פנו אליה, ועם מספר גורמים אף נוהל משא ומתן. העדה ציינה כי העסקה שהונחה בפני מקבלי ההחלטות בנשר הייתה הטובה בעיניהם. בענין זה, כב' הש' שחם פסק כי דרך המלך היא אמנם מכרז, אך לא ניתן לקבוע שעריכתו במקרה זה הייתה מניבה ערך גבוה יותר. על כן, גם טענה זו של העוררת – נדחתה.

בית הדין הוסיף ודן בטענת העוררת לפיה נשר תמרצה את Cemex שלא להתחרות בה. טענות אלה נסמכו על שתי מצגות שהוצגו על-ידי מחלקת התכנון של Cemex הנושאות את הלוגו של חב' Cemex, 'בהן הוצגה האפשרות שהחברה תייבא מלט לישראל. אך לפי עדותו של יצחק בז'רנו, מנכ"ל Cemex ישראל, כל המצגות שנעשות בחב' רדימיקס ואבן סיד מוצגות ברגיל תחת הלוגו של חברת האם – Cemex. רעיונות לפיתוח עסקי, דוגמת האפשרות לייבא מלט לישראל שהופיעה במצגת, עלו בשיחות של בז'רנו עם נשיא Cemex, אך אם אין בהם עניין – מסתיים הטיפול בהם. בנוסף, ייבוא מלט לישראל הוא מיזם מורכב הכרוך בהשקעות גבוהות. בענין זה, כב' הש' שחם פסק, כי לא הוכח שחב' Cemex החליטה לייבא מלט לישראל; להיפך, הוכח כי החליטה שלא לייבא מלט לישראל. מכל מקום, לא ניתן לקשר בין ההחלטה שלא להביא מלט לישראל לבין עסקת המיזוג.

באשר למצב התחרות בענף, העוררת טענה כי נשר היא בעלת מעמד מונופוליסטי בשוק אספקת המלט. אולם, לאחר הגשת הערר, הממונה על התחרות הודיעה על ביטול הכרזתה של נשר כבעלת מונופול בתחום המלט (ראו: **ביטול הכרזה בדבר קיום מונופולין נשר** מיום 2.9.2020 <http://tinyurl.com/38773ftw>). מהחלטת הממונה עולה כי נתח השוק של החברה נמצא בירידה מתמדת, חלה ירידה במחירי המלט שלה, הוסרו מגבלות על יבוא מלט וחסמי כניסה נוספים, גדלו שיעורי הייבוא ונוצרו רסנים תחרותיים על פעילותה של נשר.

בית הדין מצא כי הגשת הערר נועדה להגשים אינטרס עסקי של חב' שפיר למנוע תחרות מצד חב' אבן וסיד. כניסה של רדימיקס לשוק המחצבות באזור הר טוב מאיימת על רווחיותה, משום ששפיר היא מתחרה של אבן וסיד בתחום מחצבות האגרגטים ובתחום הבטון והאספלט. רכישת המחצבה תאפשר לאבן וסיד להוריד עלויות בתחום הבטון והאספלט, לטובת האינטרס הציבורי. בניסיונות אלה, הערר נדחה וניתן אור ירוק למיזוג.

כאן המקום לציין כי שוק המלט בישראל הוא דינמי ומציג תנועה במצב התחרות בו. נזכיר כי בדצמבר 2011 החליטה הממשלה להקים ועדה להסרת חסמים ועידוד התחרות בענף המלט, בראשות הממונה על התקציבים במשרד האוצר ובמטרה להמליץ על צעדים לפתיחת השוק לתחרות (ראו: החלטה 535 – **הסרת חסמים ועידוד התחרות בשוק המלט** מיום 25.06.2013 <https://tinyurl.com/ytjr3bp5>). באוגוסט 2014 הממשלה נחתם הסדר בין המדינה באמצעות רשות התחרות, לבין חברת נשר, בגדרו הוסכם על מכירת אחד ממפעליה לשחקן חדש (ראו: החלטה 1960 – **עידוד התחרות בשוק הצמנט** מיום 07.08.2014 <https://tinyurl.com/2jszeb2b>). לפי פרסום של רשות התחרות, כתוצאה מהסרת חסמי יבוא וכניסת מתחרים, הכוח המונופוליסטי של נשר בענף – אבד. כך, בעוד שבשנת 2014 נתח השוק של חב' נשר עמד על כ-90%, בשנת 2020 נתח השוק שלה פחת מ-50% (ראו: רשות התחרות, **שוק המלט – משוק מונופוליסטי לשוק תחרותי** ספטמבר 2020, הודעה לעיתונות <https://tinyurl.com/yc7bjuvf>). כאמור, בספטמבר 2020 החליטה הממונה על התחרות כי נשר אינה עוד מונופול.

לפסק הדין ראו: ת"כ 19-05-2842 שפיר תעשיות בע"מ נ' הממונה על התחרות ואח' <https://tinyurl.com/46kcbf77> (14.11.2023).

מהחלטת הממונה עולה כי נתח השוק של החברה נמצא בירידה מתמדת, חלה ירידה במחירי המלט שלה, הוסרו מגבלות על יבוא מלט וחסמי כניסה נוספים, גדלו שיעורי הייבוא ונוצרו רסנים תחרותיים על פעילותה של נשר

הראל לא תרכוש את ישראל

לרשות התחרות הוגשה בקשה לאישור מיזוג בין "הראל השקעות בביטוח ושירותים פיננסים בע"מ" לבין "ישראל בע"מ". הממונה על התחרות סברה שהמיזוג מקים חשש לפגיעה משמעותית בציבור ובתחרות בתחום ביטוחי הבריאות אשר לא ניתן להפיג בתנאים. לכן, מכוח סעיף 21 לחוק התחרות הכלכלית, התשמ"ח-1988, הממונה התנגדה למיזוג. לעיון בפרטי העסקה ראו: <https://www.harel-group.co.il/about/> [.harel-group/doclib/public-publications/2023/pdf](https://www.harel-group.co.il/about/)

נתוני הצדדים: הראל היא חברה ציבורית אשר כ-48% ממנה מוחזק בידי בני משפחת המבורגר. הראל היא השחקנית המובילה בישראל בתחומי הביטוח והפיננסים מבחינת נתח השוק והמוניטין. ישראל בע"מ היא חברה ציבורית ללא גרעין שליטה המוחזקת בעיקרה בידי הציבור. החזקתה בנתח שוק של כ-40% בענף ביטוחי הפרט הופכת את ישראל בע"מ לחברת כרטיסי האשראי הגדולה בישראל. עיקר עיסוקה הוא מתן שירותים פיננסים ותיווך מוצרי ביטוח.

ניתוח שוק: התחרות בין חברות הביטוח נסבה בעיקרה על ההתקשרויות בין לבין סוכני ביטוח. מערכת היחסים בין הסוכנים לבין חברות הביטוח משפיעה על התמריצים הכלכליים של הסוכנים המשווקים את מוצרי הביטוח, ואלה משליכים על האופן בו הסוכנים מכוונים את בחירת הלקוחות. בתוך כך, ביטוחי בריאות נחשבים ל"מוצרי דחיפה", הדורשים מאמץ משמעותי מצד הסוכנים להסברת חשיבותם לצורך מכירתם. מרכזיות עבודת הסוכנים משתקפת, בין היתר, בשיעור עמלותיהם הגבוה ביחס לתחומי ביטוח אחרים, במבנה העמלות הגדולות בהתאמה לרווחים הנצמחים לחברת הביטוח, ובנתח השוק הנמוך יחסית של חברות הביטוח הישירות שלא מפעילות סוכנים לשיווק ביטוחי הבריאות. הגורמים העיקריים המשפיעים על הרווח של חברת הביטוח מפעילות הסוכן הם היקף מכירותיו, איכות החיתום ושיעור ביטולי הפוליסות. מבנה העמלות מעודד את הסוכן לרכז את פעילותו בחברה אחת עיקרית, שכן ככל שהיקף מכירותיו גדל, העמלה תגדל בהתאמה. נתון נוסף המקבע את הסוכן לחברה אחת הוא עלויות המעבר בין החברות, לאור הצורך בלימוד המוצרים והמערכת בה עובדת כל חברה.

החשש התחרותי: המיזוג המבוקש יאפשר להראל להשתמש במידע שיש לישראל בע"מ על לקוחותיה לשם ביצוע אפליית מחירים בתחום ביטוחי הבריאות. חברות הביטוח המתחרות יתקשו לבנות וליישם מודל תמחור מפלה, לאור היעדר גישה למידע על הלקוחות בהיקף ובאיכות דומה. פוטנציאל המידע הפיננסי הקיים בידי ישראל בע"מ הוא בעל ערך רב לרוכשת; זאת, משום שהמידע שברשות חברות כרטיסי האשראי מאפשר אפיון דפוסי צריכה של לקוחות, ואת רגישותם למחיר. בשל גודלה של ישראל בע"מ, המידע המצוי בידיה רב יותר בהשוואה לחברות כרטיסי האשראי האחרות.

המיזוג עלול לייצר פערי מידע בין חברות הביטוח המתחרות בשוק ולהעניק להראל מידע ייחודי שמקורו בלקוחות ישראל בע"מ. הראל תוכל להבחין בין לקוחות בהתאם למידת נכונותם לשלם עבור שירותי ביטוח, ולאחר לקוחות שהסיכון הביטוחי הנשקף מהם הוא נמוך יחסית. באמצעות היכולת לגרוף נתח גדול יותר מעודף הצרכן, על ידי שימוש במודל תמחור מפלה, הראל תוכל להציע ללקוחות הצעות מותאמות-אישיות, להגדיל את היקף מכירותיה ואת הרווח שתפיק מבסיס לקוחות נתון. מודל תמחור אישי יאפשר להראל להציע לסוכנים העובדים עמה הצעת ערך טובה יותר ממתחרותיה מבלי לפגוע ברווחיה ואף להגדילם. בטווח הארוך, חברות הביטוח המתחרות עלולות להידחק מתחום ביטוחי הבריאות נוכח הסטת הסוכנים לכיוון הראל ושחיקת רווחיהן. הדבר צפוי לגרום להעלאת מחיר על ידי החברות המתחרות או לדחיקתן מהשוק ובכך יקטן הרסן התחרותי שהן מפעילות על הראל.

הפגת החשש התחרותי: הממונה בחנה מגבלות רגולטוריות וחוזיות החלות על החברות המתמזגות, אשר לכאורה מגבילות את יכולתן להשתמש במידע הנאסף על לקוחותיהן. לעניין זה, חוק הגנת הפרטיות, התשמ"א-1981 מציע הגנה חלקית בלבד,

לרשות התחרות הוגשה בקשה לאישור מיזוג בין "הראל השקעות בביטוח ושירותים פיננסים בע"מ" לבין "ישראל בע"מ". הממונה על התחרות סברה שהמיזוג מקים חשש לפגיעה משמעותית בציבור ובתחרות בתחום ביטוחי הבריאות אשר לא ניתן להפיג בתנאים

המיזוג המבוקש יאפשר להראל להשתמש במידע שיש לישראל בע"מ על לקוחותיה לשם ביצוע אפליית מחירים בתחום ביטוחי הבריאות

המיזוג עלול לייצר פערי מידע בין חברות הביטוח המתחרות בשוק ולהעניק להראל מידע ייחודי שמקורו בלקוחות ישראל בע"מ

שכן ניתן להתנות על הוראותיו. לפי מדיניות הפרטיות של ישראלכרט הקיימת כיום, שימוש בשירותי החברה מותנה בהסכמת הלקוח הכוללת העברת מידע של הלקוח לשם שיווק מוצרי ביטוח. לפיכך, הממונה מצאה שלא ניתן להסתמך על מגבלות להגנת הפרטיות, שכן הן ברות התנאה. הצדדים הוסיפו שממילא ניתן לאסוף מידע על לקוחות לצורך תמחור אישי מכוח חוק שירות מידע פיננסי, התשפ"ב-2021. במסגרת החוק אומצה רפורמת הבנקאות הפתוחה, המאפשרת לחברות כרטיסי האשראי לשתף צדדים שלישיים במידע פיננסי אודות הלקוחות, בכפוף להסכמת הלקוח, וכדי להציע ללקוח שירותים בנקאיים מותאמים לצרכיו. אך מבדיקת הרשות עלה שקיים שוני מהותי בהיקף התצפיות, היסטורית המידע והיקף ההרשאה, המעמיד את איכות המידע שמכוח החוק בצד הנמוך ביחס למידע שיש לישראלכרט. בנוסף נדחתה טענת הצדדים לפיה יש למיזוג תועלות פרו-תחרותיות, שעיקרן עידוד תחרות בין הבנקים בישראל והורדת יוקר המחיה. הצדדים סברו כי הרכישה תאפשר את כניסתה של הראל לשוק האשראי הצרכני באמצעות חברה פיננסית ותיקה עם תשתית תפעולית. אך הממונה ציינה שתועלות המיזוג בשוק האשראי הצרכני אינן מצדיקות פגיעה בתחרות ובציבור הצרכנים בשוק ביטוחי הפרט.

הממונה בחנה את האפשרות לאישור המיזוג בכפוף לתנאים שיאסרו להעביר מידע בין החברות, כמו גם איסור שימוש במידע שלא בהתאם לחוק שירות מידע פיננסי. נבחן גם מינוי בקר חיצוני שיפקח על העברת המידע בין החברות המתמזגות וכן הטלת סנקציות במקרה של הפרת האיסור. אך נמצא שתנאים אלה לא מנטרלים את התמריץ הכלכלי של הצדדים להשתמש במידע מסחרי על אודות לקוחות. הם גם מחייבים ניטור ובקרה רגולטוריים תוך השקעת משאבים רבים. לפיכך, הממונה בדעה שלא ניתן להפיג את החששות התחרותיים שבמיזוג באמצעות תנאים מגבילים.

נציין כי המיזוג בין הראל לישראלכרט ניתן לסיווג כקונגלומרטי, קרי: בין פירמות הפועלות בשווקים שונים ללא השקה אופקית או אנכית. מיזוג כזה נחשב למורכב שכן השלכותיו התחרותיות אינן מובהקות (ראו למשל: ע"א 2082/09 יורקום די.בי. אס בע"מ נ' בזק חברת התקשורת הישראלית בע"מ, מיום 20.8.2009). מעניינת בהקשר זה היא עבודה של ה-OECD ממאי 2020 העוסקת בהשפעות מיזוגים קונגלומרטיים [OECD, Roundtable on Conglomerate Effects of Mergers – Background Note (May 24, 2020), [https://one.oecd.org/document/DAF/COMP\(2020\)2/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DAF/COMP(2020)2/en/pdf)].

החשש המרכזי במיזוגים מסוג זה הוא שחברה ממוזגת שיש לה כוח שוק בשוק אחד תנצל את המיזוג כדי לדחוק מתחרים בשוק האחר, בין השאר באמצעות קשירה בין מוצרים שונים. החשש גדל במקרים בהם לחברה הממוזגת יש כוח שוק גבוה באחד מהשווקים. לפיכך, בבחינת מיזוגים קונגלומרטיים יש לבחון את הסיכונים הגלומים בקשירה פוטנציאלית בין מוצרים לאחר המיזוג ולאמוד את תמריץ הקשירה של החברה הממוזגת, את מבנה השווקים הרלוונטיים ואת ההשפעה התחרותית הצפויה. ככל שהחשש התחרותי גבוה יותר, כך עשויים להידרש צעדים משמעותיים יותר למניעת קשירה לא ראויה. גם במקרה של ישראלכרט והראל דובר בהשפעה רב-ענפית של המיזוג, המבוטאת בהעברת מידע פיננסי (ישראלכרט) לטובת חיזוק יכולותיה של הראל בענף ביטוחי הבריאות. חיזוק כזה נראה רווחי להראל, אך פוגעני לתחרות בענף הביטוח ולכן מזיק לציבור.

להחלטת הממונה על התחרות ראו: "נימוקי התנגדות הממונה על התחרות למיזוג בין הראל השקעות בביטוח ושירותים פיננסיים בע"מ לבין ישראלכרט בע"מ (רשות התחרות מיום 7.2.2024 <https://www.gov.il/he/departments/legalInfo/cases2023-008372>)

המיזוג בין הראל לישראלכרט ניתן לסיווג כקונגלומרטי, קרי: בין פירמות הפועלות בשווקים שונים ללא השקה אופקית או אנכית. מיזוג כזה נחשב למורכב שכן השלכותיו התחרותיות אינן מובהקות

יו"ר דירקטוריון חברת הדואר יישאר בתפקידו

בג"צ, בהרכב השופטים " עמית, ד' מינץ וח' כבוב, דן בעתירה לביטול החלטת שר התקשורת והשר לשיתוף פעולה אזורי לפיה יש להעביר מתפקידו את יו"ר דירקטוריון חברת דואר ישראל בע"מ, מישאל וקנין. בפסק דין מיום 7 במרץ 2024 נפסק פה אחד כי יש לקבל את העתירה ולבטל את הפיטורין.

יו"ר דירקטוריון חברת הדואר, מישאל וקנין, מונה בשנת 2022 על ידי שר התקשורת דאז יעז הנדל. במרץ 2023 שר התקשורת, שלמה קרעי, הודיע למר וקנין כי עליו לסיים את תפקידו. רק לאחר מכן, ביוני 2023, פנו השרים לרשות החברות הממשלתיות לקבל את עמדתה לגבי סיום תפקידו של היו"ר. בתשובה מנומקת, הרשות התנגדה להעברת היו"ר מתפקידו. בתוך כחות משבוע, שלח שר התקשורת מכתב שימוע ליו"ר. מכתב זה היה דומה עד זהות לטיטת המכתב שצורפה לפנייה לרשות. לאחר קבלת תגובת היו"ר, הודיעו השרים על החלטתם להעבירו מכהונתו, בנימוק שלא פעל להתוויית מדיניות ברורה בנושאים קריטיים לפעילות החברה.

החלטת השרים התבססה על סעיף 22(א)(6) לחוק החברות הממשלתיות, התשל"ה-1975 הקובע כי ניתן להעביר דירקטור מתפקידו אם אינו ממלא תפקידו כראוי לאחר התייעצות עם רשות החברות הממשלתיות. העותרים, חברת דואר ישראל בע"מ ויו"ר הדירקטוריון מישאל וקנין, טענו שהחלטה להדיח את יו"ר הדירקטוריון נעשתה ללא סיבה עניינית. לגישתם, לא התקיימו התנאים הקבועים בחוק החברות הממשלתיות לסיום כהונת דירקטור, והטענה כי הוא "לא ממלא תפקידו כראוי" חסרת ביסוס ומנוגדת לעמדת גורמי המקצוע. נטען כי לא התקיימה היוועצות ראויה עם רשות החברות הממשלתיות, והלכה למעשה, ההחלטה התקבלה על ידי שר התקשורת לבדו. לגישתם ההחלטה היא פוליטית ומבוססת על שיקולים זרים, ובראשם רצונו של השר למנות "איש אמון".

המשיבים, שר התקשורת והשר לשיתוף פעולה אזורי, טענו כי פעלו בסמכות לפי חוק החברות הממשלתיות להדיח דירקטור שאינו ממלא תפקידו כראוי. יו"ר דירקטוריון הוא "דירקטור", והסמכות חלה גם עליו. לטענתם, הנתונים מצביעים על כך שהעותר כשל בתפקידו להביא לשיפור שירותי הדואר הניתנים לציבור הרחב, שכן מספר התלונות בנושא תפקוד הדואר גדל והכנסות הדואר ירדו באופן חד מאז כניסתו לתפקיד. לגישתם, השיפור שחל במצב הפיננסי של החברה בתחילת 2023 לא נבע מביצועיה, אלא מגורמים חיצוניים כמו שחרור תעריפים על ידי משרד התקשורת, הסכמי הבראה שאפשרו מימון כוח אדם, חיסכון בהוצאות שכר בעקבות פרישת עובדים, רווח הון ממכירת נדל"ן, ועלייה בהכנסות בנק הדואר בשל עליית הריבית ותעריפי עמלות. מנגד, החברה רשמה תזרים מזומנים שלילי מפעילות שוטפת בשנת 2023 למרות שקיבלה מימון ניכר מהמדינה. לכן נטען שכתוצאה מכהונת העותר נגרמו לחברה נזקים, הפסדיה היו גבוהים, והרווח שהציגה היה "מדומה". נטען כי ניתנו לעותר הזדמנויות לתקן את פועלו והתקיים שימוע.

היועצת המשפטית לממשלה ורשות החברות הממשלתיות הצטרפו לעתירה וטענו כי נפלו פגמים מהותיים בהחלטת השרים להדיח את יו"ר הדירקטוריון, ואלה חותרים תחת עקרון היסוד של חוק החברות הממשלתיות: להבטיח את עצמאות שיקול הדעת של הדירקטורים מפני השפעה פוליטית. הדחת דירקטור בשל אי-מילוי תפקידו מחייבת רף גבוה ביותר של כשל, תשתית עובדתית מוצקה המוכיחה סטייה משמעותית מההתנהלות הנדרשת, וזו לפי הנתען נעדרה בענייננו. כמו כן, לא התקיימה חובת היוועצות הראויה עם רשות החברות כנדרש בחוק, שכן היא בוצעה למראית עין בלבד. חובת השימוע כלפי יו"ר הדירקטוריון גם לא כובדה כראוי, כשהוצגו לו טענות חדשות ללא הזדמנות להגיב. ההחלטה עלולה לגרום לאפקט מצנן, וכן לפגוע בהליכים המרכזיים של הפרטה והבראה שהחברה מצויה בהם.

בית המשפט פסק כי החלטת השרים להדיח את יו"ר הדירקטוריון – בטלה. כב' השופט מינץ ציין כי חוק החברות הממשלתיות מתיר להדיח דירקטור רק בנסיבות

נטען כי לא התקיימה היוועצות ראויה עם רשות החברות הממשלתיות, והלכה למעשה, ההחלטה התקבלה על ידי שר התקשורת לבדו. ההחלטה היא פוליטית ומבוססת על שיקולים זרים, ובראשם רצונו של השר למנות "איש אמון"

בית המשפט פסק כי החלטת השרים להדיח את יו"ר הדירקטוריון – בטלה. כב' השופט מינץ ציין כי חוק החברות הממשלתיות מתיר להדיח דירקטור רק בנסיבות מוגדרות, וזאת על מנת להגן על עצמאות שיקול דעתו. הודגש כי השרים אינם רשאים לפטר דירקטור לפי ראות עיניהם בלבד

מוגדרות, וזאת על מנת להגן על עצמאות שיקול דעתם. הודגש כי השרים אינם רשאים לפטר דירקטור לפי ראות עיניהם בלבד. השרים אמנם טענו כי יו"ר הדירקטוריון לא מילא תפקידו כראוי, אך לא הצליחו לבסס תשתית עובדתית מספקת. נמצא כי נפלו פגמים משמעותיים בהליך העברת יו"ר הדירקטוריון מכהונתו, ביניהם: שר התקשורת הודיע לעותר על כוונתו להעבירו מתפקידו בטרם פנה לרשות החברות הממשלתיות כאמור בסעיף 22(א)(6) לחוק; התשתית העובדתית להחלטה הייתה חלשה ביותר; וההיוועצות עם הרשות כמו גם השימוע קוימו למראית עין בלבד. מצבור הפגמים הוביל למסקנה בדבר בטלות ההחלטה.

כב' השופט י' עמית ציין כי הדחת יו"ר הדירקטוריון הייתה צעד קיצוני, חריג ובלתי סביר, מכמה טעמים: ראשית, שר התקשורת לא התייעץ כנדרש עם רשות החברות הממשלתיות לפני ההחלטה. שנית, העיתוי היה רגיש מאוד – חברת הדואר עמדה רגע לפני הפרטה. שלישית, השרים התעלמו מההתנגדות נחרצת של רשות החברות הממשלתיות למהלך ההדחה. צוין כי הסנקציה של הדחת יו"ר דירקטוריון טרם ננקטה בעבר בחברות ממשלתיות. במקרה זה היא אף בוצעה כצעד ראשון, מבלי למצות אמצעים מתונים יותר. כב' השופט הדגיש כי יו"ר דירקטוריון אינו משרת אמון, ואינו נכנס בגדרי "פקיד" הכפוף למדיניות השר.

כב' השופט ח' כבוב הצטרף והעיר ביחס למעמדן של החברות הממשלתיות בישראל. הודגש תפקידן המרכזי בכלכלה ישראלית. בשל היותן תאגידים עסקיים הכפופים גם לדיני המנהלי הציבורי, מתעוררת בעיית נציג ייחודית, הנובעת מהקושי לאזן בין התכלית העסקית של התאגיד שמטרתה היא השאת רווח, לבין העקרון הבסיסי של הרשות המנהלית לפיו היא פועלת כנאמן הציבור. חוק החברות הממשלתיות נועד להתמודד עם אתגר זה, ולכן הוא מעניק לרשות החברות הממשלתיות תפקיד מרכזי בפיקוח ובקרה על החברות. במקרה זה, דרך ההתייעצות עם הרשות והמשקל שניתן לעמדתה על ידי השרים לא העניקו לה את המעמד והחשיבות הראויים.

ראו: בג"ץ 5474/23 חברת דואר ישראל בע"מ נ' שר התקשורת (מיום 7.3.2024) <https://www.gov.il/BlobFolder/.docx>.

נציין כי סוגיה דומה הונחה בעבר בפני בג"צ בעניין מינוי חברי מליאת רשות השידור (בג"ץ 5933/98 פורום היוצרים הדוקומנטריים נ' נשיא המדינה, מיום 22.08.2000) <https://datacheck.co.il/psakdin.asp?id=4524>. העתירה עסקה במינוי חברי מליאת רשות השידור, והטענה הייתה שהממשלה לא קיימה את חובת ההתייעצות המוקדמת עם הגופים המנויים בחוק רשות השידור, תשכ"ה-1965. סעיף 7(א) לחוק רשות השידור קובע כי חברי המליאה יהיו "שלושים אנשי ציבור שהמליצה עליהם הממשלה לאחר התייעצות עם הארגונים היציגים של הסופרים, המורים והאמנים בישראל, עם מוסדות ההשכלה הגבוהה והאקדמיה ללשון העברית ועם גופים ציבוריים אחרים שיש להם זיקה לענייני שידור, ובלבד שלא יהיו ביניהם יותר מארבעה עובדי המדינה; לעניין פסקה זו לא ייחשב מורה כעובד המדינה".

באותו ענין, תקופת הכהונה של מליאת רשות השידור הסתיימה והממשלה קיימה התייעצות עם המפלגות השונות לגבי מועמדים למליאה החדשה. הוסכם על חלוקה פוליטית, לפיה כל מפלגה תמנה מספר מוסכם של נציגים מטעמה למליאת הרשות. רק לאחר מכן, פנתה הממשלה לגופים המנויים בחוק רשות השידור להתייעצות ונתנה להם שבעה ימים להגשת מועמדים מטעמם למליאת רשות השידור. חלק מהגופים לא הספיקו להגיב או סירבו להשתתף בהליך בשל פרק הזמן הקצר. בהמשך מונו חברי המליאה החדשה, כולם מועמדים שהוצעו על ידי הסיעות, ואף לא אחד המועמדים שהוצעו על ידי הגופים המנויים בחוק.

השאלות המשפטיות שעמדו בפני בג"צ היו: האם הממשלה מילאה את חובת ההיוועצות המוקדמת הקבועה בסעיף 7(א) לחוק רשות השידור טרם מינוי חברי המליאה? במידה ולא, מהו הסעד המתאים? כב' השופט מ' חשין קבע כי הממשלה

הודגש תפקידן המרכזי של חברות ממשלתיות בכלכלה הישראלית. בשל היותן תאגידים עסקיים הכפופים גם לדיני המנהלי הציבורי, מתעוררת בעיית נציג ייחודית, הנובעת מהקושי לאזן בין התכלית העסקית של התאגיד שמטרתה היא השאת רווח, לבין העקרון הבסיסי של הרשות המנהלית לפיו היא פועלת כנאמן הציבור. חוק החברות הממשלתיות נועד להתמודד עם אתגר זה, ולכן הוא מעניק לרשות החברות הממשלתיות תפקיד מרכזי בפיקוח ובקרה על החברות

הפרה את חובת ההיוועצות באופן בוטה, וקיימה התייעצות למראית עין בלבד. ההתייעצות הייתה מאוחרת מדי וניתן פרק זמן קצר מדי להצגת מועמדים מטעם הגופים המנויים בחוק. המועמדים שנבחרו היו כולם מהרשימה שהוצעה על ידי המפלגות, ואף לא אחד מאלה שהוצעו על ידי הגופים המייעצים. "המלצות הגופים שהמחוקק קרא בשמם או בתוארם בסעיף 7(א)1 לחוק רשות השידור עברו ליד אוזנה של הממשלה כזמזום דבורה במעופה, או שמא נאמר: המלצותיהם הונחו במקום שהונחו ולא נודע כי היו כלל". בג"צ מצא שמדובר בפגם חמור המצדיק את ביטול המינויים. הממשלה חויבה לבצע הליך מינוי חדש תוך 4 חודשים, ולקיים התייעצות ממשית "בלב פתוח ונפש חפצה". כב' השופטים ד' ביניש ו' זמיר הצטרפו לפסק דינו של כב' השופט מ' חשין.

אלה הם פסקי דין חשובים בנושא מינוי בעלי תפקידים בכירים, המבקשים לשמור על ניקיון המינויים משיקולים פוליטיים וזרים. היעד הוא למנות נשים ואנשים מקצועיים ומנוסים במטרה לשמור על טובת הציבור, להבדיל מטובתו של שר מסויים או סקטור בחרים כזה או אחר.

המוסקסואלים זכאים לאמץ ילדים

בג"צ הכריע פה אחד כי בני-זוג הומוסקסואלים כשירים לאמץ ילדים לפי חוק אימוץ ילדים, התשמ"א-1981 (בג"צ 5158/21 גורטלר נ' שר הרווחה, מיום 28.12.2023). העותרים הם שני זוגות הומוסקסואלים המבקשים לאמץ ילד בישראל. אליהם הצטרפו עותרים ציבוריים: המרכז הרפורמי לדת ומדינה, עמותת אבות גאים, האגודה למען הלהט"ב בישראל והבית הפתוח בירושלים לגאווה וסובלנות. המשיבים הם שר הרווחה, שר המשפטים והיועמ"שית לממשלה. הוראת החוק הרלבנטית לדיון היא סעיף 3 רישא לחוק אימוץ ילדים הקובע לאמור: "אין אימוץ אלא על ידי איש ואשתו יחד". על הפרק עמדה השאלה, מה פירוש הביטוי "איש ואשתו", ואם הוא יכול להכיל בני-זוג מאותו מין.

המצב המשפטי ערב פסק-הדין בוטא בהנחיית היועמ"ש משנת 2008, מני מזוז, שקבעה כי הומוסקסואלים יוכלו לאמץ במסלול של הורות יחידנית, לפי סעיפים 3(2) ו-25(2). סעיף 3(2) קובע: "... רשאי בית משפט ליתן צו אימוץ למאמץ יחיד: (2) אם הורי המאומץ נפטרו והמאמץ הוא מקרובי המאומץ ובלתי נשוי"; וסעיף 25(2) קובע: "נוכח בית המשפט שהדבר יהיה לטובת המאומץ, רשאי הוא, בנסיבות מיוחדות ומטעמים שיציין בהחלטתו, לסטות מסייגים אלה: (2) פטירת הורי המאומץ וקרבת המאמץ לפי סעיף 3(2)". מדיניות היועמ"ש פתחה דלת (צרה) לאימוץ בידי מאמץ הומוסקסואל יחיד; ואולם בני זוג הומוסקסואלים – לא הורשו לאמץ.

בעתירה, העותרים דורשים כי חוק האימוץ יפורש באופן שוויוני שיאפשר לבני זוג הומוסקסואלים לאמץ ילדים בדרך המלך ולא כחריג. העותרים טענו כי על בית המשפט ליתן משמעות עדכנית ללשון החוק בהתאם למציאות המשתנה; פרשנות כזו עולה בקנה אחד עם תכלית החוק, שהיא בראש ובראשונה קידום טובת הילד. נטען כי הפרשנות שאומצה ע"י המדינה פוגעת בזכותם החוקתית של זוגות חד מיניים לשוויון וכי אין בסיס לטענה שנטייתו המינית של הורה היא בעלת השפעה על טיב ההורות וטובת הילד. נוסף לכך נטען כי פרשנות מפלה מובילה להעדפה בלתי צודקת של הורים הטרוסקסואלים נשואים.

עתירה דומה נמחקה בשנת 2017, לאור התחייבות המדינה לפעול לשינוי חוק האימוץ, במטרה לבטל את היתרון הניתן לזוגות הטרוסקסואלים לעומת זוגות מאותו מין. ואולם גם לאחר שחלפו שנים רבות, הליך החקיקה לא הושלם, והמדינה הודיעה עתה כי אין צפי לחקיקה שתסדיר את הסוגייה. בנסיבות אלה, בית המשפט החליט שבשלה העת להכריע בשאלת הפרשנות של סעיף 3 לחוק אימוץ ילדים. היועצת המשפטית לממשלה הביעה דעתה כי פרשנות הגורסת שבני זוג מאותו מין כשירים לאמץ – היא פרשנות לגיטימית.

בג"צ, מפי ממלא מקום הנשיאה כב' ע' פוגלמן, בהסכמת כב' השופטים א' שטיין וג' כנפי-שטייניץ קיבל את העתירה, תוך שסמך פסיקתו על פרשנות תכליתית לחוק האימוץ. בג"צ הבחין בין שני חלקיו של סעיף 3 לחוק אימוץ ילדים: הרישא קובעת כי אימוץ ייעשה על ידי "איש ואשתו יחד"; לעומת זאת, בסיפא של הסעיף נכתב כי בתנאים מסוימים, בית המשפט רשאי לאפשר אימוץ גם על ידי "מאמץ יחיד". לשון הסעיף מציבה את חלופת "איש ואשתו יחד" ואת חלופת "מאמץ יחיד" כשתי אפשרויות נפרדות ושונות זו מזו. מכאן עולה שהסעיף מבחין בין שתי קטגוריות של מבקשי אימוץ: מי שמשתייך לתא משפחתי הכולל שני הורים, ומי שרוצה לאמץ כהורה יחיד. המבנה הלשוני של הסעיף מניח שקיים הבדל בין אימוץ על ידי בני זוג לבין אימוץ על ידי אדם אחד, כאשר הראשון מוצב כברירת מחדל מועדפת, והשני כאפשרות חריגה.

בג"צ עיין בהיסטוריה החקיקתית של חוק האימוץ ומצא כי שאלת כשירותם של בני זוג חד מיניים לא ניצבה לפני המחוקק בעת חקיקת החוק בשנת 1981. לכן, לא מדובר במצב בו המחוקק הכריע פוזיטיבית למנוע אימוץ מבני זוג חד מיניים. בנוסף, לאורך הליכי החקיקה, חברי כנסת רבים הביעו דעתם כי תא משפחתי זוגי בעל יציבות וקשר ארוך טווח עדיף על תא משפחתי יחידני, משום ההנחה שהוא מעניק תנאים ראויים יותר להתפתחות תקינה ובית חם לילד המאומץ. בג"צ פסק כי התכלית הסובייקטיבית שראה המחוקק היא טובת הילד בראי התפיסה שנהגה באותה עת. לפיכך, החלת ההסדר על הורים חד מיניים אינה סותרת את כוונת המחוקק.

בג"צ קבע כי סעיף 3 לחוק האימוץ שואף להגן על עיקרון טובת הילד המעוגן בסעיף 1(ב) לחוק: "צו אימוץ וכל החלטה אחרת בהליכי אימוץ יינתנו אם נוכח בית-המשפט שהם לטובת המאומץ". בהתאם לעיקרון זה, רשויות הרווחה ובתי המשפט שואפים להבטיח כי הילד יימסר להורים בעלי מסוגלות הורית שיוכלו לדאוג לצרכיו הפיזיים והנפשיים, שכן הקשר בין אדם להוריו הוא מהקשרים המשמעותיים ביותר בחייו של אדם. בג"צ מצא כי עמדתו של שר הרווחה לפיה אימוץ ע"י הורים חד מיניים משפיעה באופן שלילי על רווחת הילד לא עוגנה בתשתית עובדתית. יתרה מכך, עמדות מקצועיות שהוצגו על-ידי השירות למען הילד הגיעו למסקנה הפוכה, לפיה אין לנטייה המינית של ההורים השפעה שלילית על טובת הילד. עמדה זו עולה בקנה אחד עם ממצאים מחקרניים, לפיהם גידול ילדים במשפחות חד מיניות אינו מזיק לבריאות הנפש של הילד או להתפתחותו הרגשית.

בג"צ נתלה בפרשנותו גם בזכות החוקתית לשוויון. מבלי להכריע בשאלה אם שאלת השוויון באימוץ היא נגזרת של הזכות לכבוד האדם לפי חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, בג"צ ציין כי הפליה בתחום רגיש זה נוגעת לכמיהה העמוקה של אדם להפוך להורה וכי הדרת זוגות חד מיניים מהמסלול הראשי לאימוץ פוגעת פגיעה קשה בכבודם. יישום עקרונות של פרשנות תכליתית הוביל את בג"צ למסקנה כי זוגות חד מיניים באים בגדרי הנוסח "איש ואשתו יחד" לפי סעיף 3 לחוק האימוץ. זו החלופה הפרשנית המיטיבה להגשים את תכליות החוק, החל מתכליתו הפנימית לתת בכורה לעיקרון טובת הילד, ועד לתכליתו הכללית של כל דבר חקיקה לקיים את הזכויות שזכו למעמד חוקתי, לרבות הזכות לשוויון. בנוסף, יש להתאים את הפרשנות לתמורות שחלו בחברה הישראלית בכל הנוגע לתפיסת התא המשפחתי, אשר שונתה בחלוף העשורים הארוכים מאז חקיקת חוק האימוץ.

ראו; בג"צ 5158/21 גורטלר נ' שר הרווחה (מיום 28.12.2023) <https://www.nevo.co.il/search/Highlighter2.aspx?id=4f89df77-e5e1-47d4-b165-d6ae0e9c8b56#0>

באופן טבעי, השאלה של אימוץ ילדים בידי זוגות חד-מיניים התעוררה גם מעבר לישראל. בשנת 2002 נכנס לתוקף באנגליה חוק אימוץ וילדים (Adoption and Children Act 2002), שהביא לרפורמה משמעותית בתחום האימוץ. אחד השינויים המרכזיים היה מתן אפשרות מפורשת לזוגות מאותו מין לאמץ ילדים במשותף, בדומה לזוגות הטרוסקסואלים. עד אז, אימוץ משותף היה אפשרי רק לזוגות נשואים. החוק האנגלי

מבלי להכריע בשאלה אם שאלת השוויון באימוץ היא נגזרת של הזכות לכבוד האדם לפי חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, בג"צ ציין כי הפליה בתחום רגיש זה נוגעת לכמיהה העמוקה של אדם להפוך להורה וכי הדרת זוגות חד מיניים מהמסלול הראשי לאימוץ פוגעת פגיעה קשה בכבודם

החדש הרחב את הזכאות לאמץ גם לזוגות לא נשואים וגם לבני זוג מאותו מין, תוך קביעה כי טובת הילד מהווה שיקול עיקרי, ללא הפליה על רקע נטייה מינית של ההורים המאמצים. החוק הקל גם על אימוץ ע"י הורה יחיד, ללא תלות בנטייתו המינית. ההוראות המאפשרות אימוץ ע"י זוגות חד-מיניים מעוגנות בסעיף 144(4) לחוק, המגדיר "זוג" ככולל גם שני אנשים מאותו מין החיים יחד בקשר זוגי מתמשך, ללא נישואין. סעיף 50 לחוק מעגן את עקרון טובת הילד, מבלי שהנטייה המינית של ההורים תהווה שיקול.

ראו: (Adoption and Children Act 2002, c. 38, §§ 50, 144(4); <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2002/38/contents>)

לסקירת הרפורמה באנגליה ראו: Brian Sloan, Primacy, Paramountcy, and Adoption in England and Scotland, *Legal studies research paper series*, University Of Cambridge (2016). https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2888399

נשים בתפקידים רבניים

בינאר האחרון, בג"ץ נדרש להכריע במחלוקת הנוגעת להרכב האסיפה הבוחרת את חברי מועצת הרבנות הראשית ואת הרבנים הראשיים לישראל (בג"ץ 7583-22 המרכז לקידום מעמד האישה ע"ש רות ועמנואל רקמן באוניברסיטת בר-אילן נ' הרבנים הראשיים לישראל, מיום 14.01.2024). סמכות הבחירה נתונה לאסיפה הבוחרת מכוח סעיף 6 לחוק הרבנות הראשית לישראל, תש"ם-1980. אסיפה זו מורכבת מ-150 חברים, מתוכם 70 נציגי ציבור ו-80 רבנים. השאלה שבמחלוקת הייתה, אם גם נשים יכולות להיחשב ל"רבנים" ולהתמנות לאסיפה הבוחרת בכשירות זו.

העותר הוא מרכז רקמן – המרכז לקידום מעמד האישה, שמטרתו כמוצהר על ידו היא לקדם את מעמד האישה ולשים קץ לאפליה המגדרית ולאי-השוויון בחברה הישראלית. לקראת הבחירות של שנת 2023, פנה מרכז רקמן לרבנים הראשיים בבקשה שיוודיעו על כוונתם למנות גם נשים לאסיפה הבוחרת. בתשובת הרבנות הראשית נמסר כי לא ניתן להיעתר לבקשה מאחר שהיא חותרת תחת כוונת המחוקק למנות רבנים הממלאים תפקידים רבניים הלכתיים מובהקים. עיקר המחלוקת בין הצדדים נסבה על סעיף 7(8) לחוק הרבנות הראשית לישראל, הקובע את הרכב האסיפה הבוחרת באופן המשריין מקום לשמונים "רבנים". האם אישה יכולה להיחשב ל"רב"?

העותר טען כי סעיף 7(8) לחוק הרבנות הראשית לישראל לא מגדיר תנאי כשירות ל"רבנים". לכן יש לפרש את המונח כמתייחס לכל מי שעוסק בדת ובהלכה היהודית גם אם אינו בעל כשירות רבנית פורמלית. נטען כי פרשנות זו עולה בקנה אחד עם התכלית האובייקטיבית של החוק, שכן חזקה שהמחוקק לא התכוון להפלות בין נשים לגברים, ומקום שהמחוקק בחר שלא לפרט תנאי כשירות קשיחים, אין מקום לקרוא תנאים כאלו לתוך החוק, בפרט כאשר מדובר בתנאי כשירות מפלים. נטען כי תכלית החוק מובילה למסקנה שגם נשים כשירות להתמנות לאסיפה הבוחרת; התכלית היא ייצוג לקבוצות רבות בקרב האוכלוסייה היהודית תוך מתן ביטוי משמעותי לעולם התורה, גם לגבי מי שאינו מחזיק בתפקיד רבני פורמלי. מרכז רקמן ביקש צו עשה שיחייב את הרבנים לכלול גם נשים באסיפה הבוחרת אם הן עומדות בדרישה של השכלה תורנית מתאימה. המשיבים – הרבנים הראשיים של ישראל, ממשלת ישראל, השר לשירותי דת והיועצת המשפטית לממשלה, טענו כי הפרשנות הנכונה מאפשרת הסמכה לרבנות רק לגברים. זו מעוגנת בלשון החוק ובתכליתו, שכן קבוצת הרבנים הנבחרים אמורים לבטא את המומחיות ההלכתית הייחודית שלהם.

בג"ץ קיבל את העתירה ברוב דעות, מפי כב' השופטת דפנה ברק-ארז ובהסכמת השופט יצחק עמית, כנגד דעתו החולקת של כב' השופט ד' מינץ. כב' השופטת

עיקר המחלוקת בין הצדדים נסבה על סעיף 7(8) לחוק הרבנות הראשית לישראל, הקובע את הרכב האסיפה הבוחרת באופן המשריין מקום לשמונים "רבנים". האם אישה יכולה להיחשב ל"רב"?

לשון החוק לא מגדירה את המונח "רב" ולכן אינה שוללת על הסף מינוי נשים לאסיפה הבוחרת. לשון החוק גם אינה מלמדת על צמצום המונח באופן התוחם את גבולותיו רק למי שקיבל הסמכה לרבנות מטעם הרבנות הראשית. לכן, יש לפרש את המונח "רבנים" בסעיף 7(8) לחוק הרבנות הראשית כמכוון למי שממלאים תפקיד רבני הלכה למעשה, ללא תלות בזהות המגדרית

ברק-ארז קבעה כי לשון החוק לא מגדירה את המונח "רב" ולכן אינה שוללת על הסף מינוי נשים לאסיפה הבוחרת. לשון החוק גם אינה מלמדת על צמצום המונח באופן התוחם את גבולותיו רק למי שקיבל הסמכה לרבנות מטעם הרבנות הראשית. לכן, יש לפרש את המונח "רבנים" בסעיף 7(8) לחוק הרבנות הראשית כמכוון למי שממלאים תפקיד רבני הלכה למעשה, ללא תלות בזהות המגדרית. בהקשר הנשי, מונח זה יכול להתייחס למורות וליועצות הלכה, לרבניות העומדות בראש קהילה, לרבניות במדרשה וכיוצא באלה תפקידים רבים ומגוונים. נפסק כי בפרשנות זו ניתן ביטוי נאמן לקולו של הציבור הנדרש לשירותי הרבנות; מכסת הרבנים נועדה לאפשר ייצוג של בעלי ידע תורני ומעמד בעולם התורה, לצד נציגי ציבור. ניתן משקל לכך שהאסיפה הבוחרת אינה מוסד הלכתי טהור, והרכבה נועד לאזן בין תרומתם של אנשי הלכה לבין תרומתם של נציגי הציבור. לכן, הרחבת הייצוגיות של נשים באסיפה כ"רבנים" משתלבת בתכלית פועלה של האסיפה הבוחרת.

בג"צ נתן משקל משמעותי לעקרון השוויון "הנמצא מעל דברי החקיקה כולם". עקרון השוויון חל, ככל שאינו נסתר במפורש, גם ביחס לחקיקה שיש לה השקה לתחום הדתי ובתוך כך הסדרת מינויים לתפקידים בעלי היבטים דתיים. חזקה על המחוקק שלא התכוון להפלות בין גברים לנשים, ועל כן יש לתת עדיפות לפרשנות שאינה יוצרת הפליה ומעדיפה פרשנות המקדמת שוויון.

מנגד, כב' השופט מינץ סבר בדעת מיעוט כי הפרשנות הבסיסית והפשוטה של המונח "רבנים" על פי תפיסת עולם הלכתית אורתודוקסית, מתייחסת למי שהוסמך לרבנות על ידי הרבנות הראשית, וזו אינה מכשירה נשים כרבנים. לא ניתן לכלול במונח זה כל מי שעוסק בדת גם אם אינו בעל כשירות רבנית פורמלית. הכללת נשים העוסקות בדת ובהלכה היהודית לתוך הגדרת "רבנים" חוטאת בפרשנות הלשונית ומותחת את מושג הרבנים מעבר לגבולותיו. נשים אינן נכנסות להגדרה זו של המונח מכני שאין כיום מסלול באמצעותו ניתן להסמיך ל"רבנות". זאת חרף העובדה שהן יכולות לעמוד בדרישות של השכלה תורנית והלכתית מתאימה. ואנו נשיב כאן באופן ביקורתי כי נימוקו של כב' השופט מינץ הוא מעגלי ובעייתי: לא ניתן לשלול מהן זכות יסוד לשוויון בהדרתן ממסלולי ההכשרה, ועל הבסיס הזה לקבוע שהחוק אינו מאפשר לראות בהן "רבנים". הדרך הנכונה היא לפתוח בפניהן מראש את דלת ההכשרה.

שילוב נשים בתפקידים ציבוריים בתחומי הדת מעורר שיח ציבורי רחב. מחלוקת דומה התעוררה בפרשת שקדיאל (בג"ץ 153/87 לאה שקדיאל נ' השר לענייני דתות, מיום 19.5.1988). דובר על הרכבה של המועצה הדתית המוסמכת לספק שירותי דת עירוניים מכוח סעיף 7 של חוק שירותי הדת היהודיים (נוסח משולב), תשל"א-1971. במועצה יושבים נציגי שלוש רשויות: הרשות המקומית, הרבנות המקומית ומשרד הדתות. כל רשות מציעה את מועמדיה. בכל מקרה שבו נתגלו חילוקי דעות, ההחלטה תובא להכרעה של ועדת שרים שתורכב מראש הממשלה, השר לענייני דתות ושר הפנים (ס' 5 לחוק).

בינואר 1986 נבחרה לאה שקדיאל על ידי המועצה המקומית ירוחם כמועמדת לכהן במועצה הדתית. לפי תיאורי המועצה, שקדיאל היא אישה דתית, חברת מועצת עיריית ירוחם, פעילת ציבור ומורה למקצועות היהדות. המועצה המקומית ירוחם הגישה לשר הדתות את רשימת המועמדים מטעמה, בהם גם שקדיאל. אך חברותה נדחתה על הסף, בטענה שנשים אינן יכולות לכהן בתפקיד. גם ועדת השרים סירבה לאשר את המינוי של שקדיאל בשל היותה אישה. שקדיאל עתרה לבג"צ. בג"צ הכריע פה אחד לפסול את ההחלטה שלא למנותה והורה ששקדיאל תיכלל בהרכב המועצה הדתית. בית המשפט קבע כי דחיית מועמדות של אישה לכהונה בשל מגדרה מהווה פגיעה בלתי ראויה בעקרון השוויון המגדרי, שהינו עקרון יסודי בשיטת המשפט הישראלית.

נוספי כי נתוני מדד המגדר לשנת 2023 של מכון ון ליר בירושלים מצביעים על כך שתופעת אי-השוויון המגדרי בישראל היא רוחבית ונוגעת גם בתפקידים ציבוריים נוספים, לא רק רבניים. כך, בעמדות מקבלי החלטות בזירה הפוליטית, רוב המשרות

בג"צ נתן משקל משמעותי לעקרון השוויון "הנמצא מעל דברי החקיקה כולם". עקרון השוויון חל, ככל שאינו נסתר במפורש, גם ביחס לחקיקה שיש לה השקה לתחום הדתי ובתוך כך הסדרת מינויים לתפקידים בעלי היבטים דתיים. חזקה על המחוקק שלא התכוון להפלות בין גברים לנשים

הציבוריות מאוישות על ידי גברים. בשנת 2023 חלה ירידה חדה במינוי נשים לתפקידים בכירים בזירה הפוליטית. שיעור הנשים העומדות בראש רשויות מקומיות בישראל עומד על כ-5.9% בלבד, כאשר 241 מתוך 256 ראשי הרשויות בישראל הם גברים. ובמשלה ה-37: מתוך 35 שרים, רק 5 היו נשים לעומת 30 גברים (מדד המגדר אי שוויון מגדרי בישראל מכון ליר 2023) (<https://tinyurl.com/36xv9fwp>).

כטור מתור

בית המשפט העליון זיכה בפיצויים אדם שעלייתו למתקן בלונה-פארק נמנעה משום שענד צמיד פטור-מתור (רע"א 5386/23 עיר השעשועים בע"מ נ' מדינת ישראל נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, מיום 15.2.2024). בפסק-הדין התקבלה תביעת נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות כנגד עיר השעשועים בע"מ, לפי חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, תשנ"ח-1998.

מעשה שהיה כך: באחד מימי אוגוסט 2017 הגיע י' עם בתו הקטינה ללונה-פארק בעיר תל אביב. י' זכאי לקבל פטור מהמתנה בתור לפי תקנה 13 לתקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (התאמות נגישות לשירותי בריאות ולמקומות נתינתם), תשע"ו-2016, בשל מוגבלות נפשית שאובחנה במהלך שירותו הצבאי. לפיכך, י' ובתו פנו לשירות הלקוחות וקיבלו צמיד פטור-מתור. בהמשך, השניים ביקשו לעלות למתקן "Star Flyer" הנחשב למתקן אקסטרים, אך מפעיל המתקן מנע זאת מהם והפנה אותם למנהל המתחם. בשיחה, י' הודה שהוא סובל מסכיזופרניה והמנהל סבר שקיים חשש שהשימוש במתקן מסוכן עבורו והחליט למנוע ממנו את השימוש במתקן. י' פנה בתלונה לנציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות הפועלת במשרד המשפטים; הנציבות הגישה תביעה נגד החברה המפעילה את הלונה פארק בדרישה לחייבה בפיצויים ללא הוכחת נזק, לפי סעיפים 19א ו-19ג לחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות. לטענתה, מדיניות הלונה-פארק, המונעת ממי שעונד צמיד פטור-מתור ליהנות ממתקני אקסטרים, מפרה את סעיף 19א (א) לחוק שוויון בהזדמנויות: "מי שעיסוקו במתן שירות ציבורי, בהפעלת מקום ציבורי או בהספקת מוצר, לא יפלה אדם מחמת מוגבלותו". עיר השעשועים השיבה שאין מדובר במדיניות גורפת, אלא שהחברה חייבת למנוע שימוש במתקן העלול לסכן את המשתמש. נטען שהמתקן המדובר יוצר אצל המשתמשים רמה גבוהה של התרגשות, חרדה וסחרור. שלט הכניסה למתקן דורש שהמשתמשים יהיו בריאים נפשית.

בית משפט השלום מצא שהלונה-פארק הפעיל נוהל גורף שלפיו כל מי שעונד צמיד פטור-מתור אינו זכאי לעלות למתקני אקסטרים. זאת, בהתעלם מהנסיבות האישיות של כל אדם. על כן, מדובר בנוהל מפלה המנוגד להוראות חוק שוויון הזדמנויות. בית המשפט קיבל את התביעה וחייב את עיר השעשועים בפיצויים. עיר השעשועים ערערה; בערעור לבית המשפט המחוזי טענה שקביעת השלום מחייבת אותה לאפשר לאדם להשתמש במתקן אף אם יש חשש שיגרם לו נזק. בית המשפט המחוזי מצא שטענה זו היא חסרת בסיס ודחה את הערעור. בתוך כך נקבע שעל הלונה-פארק לערוך בירור ספציפי בעניינו של כל אדם, וכי אין להסתמך רק על ענידת צמיד פטור-מתור לזיהוי מוגבלות. באותו מקרה נמצא שלא נערך בירור סביר אלא שהשימוש נמנע על בסיס מדיניות גורפת ומפלה.

המשפט התגלגל פעם נוספת: בית המשפט העליון התבקש על ידי החברה הנתבעת ליתן רשות לערער, בנימוק לפיו ראוי להכריע בעומק הבירור הנדרש על ידי הלונה-פארק כלפי בעלי מוגבלויות לצורך בחינת עלייה למתקן. בית המשפט העליון לא מצא שיש מקום ליתן רשות לערער. במסגרת הדיון בבקשה למתן רשות ערעור, נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות נדרשה להשיב לשאלה, "אם לעמדתה על מפעיל מתקן ה-"אקסטרים" להתעלם מענידת "צמיד האל-תור"? אם התשובה לשאלה זו שלילית, האם עליו לבצע חקירה ודרישה לעניין הסיבה למתן הצמיד הנ"ל?". הנציבות השיבה, שצמיד פטור-מתור לא מהווה אינדיקציה לאי עמידה בדרישות הבטיחות

בית המשפט העליון זיכה בפיצויים אדם שעלייתו למתקן בלונה-פארק נמנעה משום שענד צמיד פטור-מתור

הנציבות הגישה תביעה נגד החברה המפעילה את הלונה פארק בדרישה לחייבה בפיצויים ללא הוכחת נזק, לפי סעיפים 19א ו-19ג לחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות. לטענתה, מדיניות הלונה-פארק, המונעת ממי שעונד צמיד פטור-מתור ליהנות ממתקני אקסטרים, מפרה את סעיף 19א (א) לחוק שוויון בהזדמנויות

של המתקן; זאת משום שאין קשר בין זכות של אדם לפטור-מתור, לבין היכולת שלו להשתמש במתקן. בנוגע למתקן "Star Flyer" הוראות היצרן לא כללו איסור שימוש על ידי אנשים עם מוגבלות נפשית. הנציבות נדרשה להתייחס גם לשאלה, "מהו להשקפתה האיזון בין החובה של מנהל לונה-פארק לערוך בירור ענייני לבין השמירה על פרטיותו של אדם עם מוגבלות, בהתחשב בעובדה שהמנהל אינו בעל מומחיות מקצועית בתחום בריאות הנפש?" הנציבות השיבה, שבמקרים בהם נדרש לערוך בירור יש לערוך שיחה ולהסביר על המתקן המיועד ולשמוע את עמדת המבקר; מטרת השיחה היא לאפשר למנהל להתרשם בפשטות מהתנהגות המבקר.

בית המשפט העליון אימץ את עמדת הנציבות, לפיו פטור-מתור אינו יכול לשמש בסיס גורף לסילוק מבקר ממתקן אקסטרים. בית המשפט נמנע אמנם ממתן רשות לערער בנימוק שלא התעוררה שאלה משפטית חדשה ולצדדים לא נגרם עיוות דין; עם זאת, כב' הש' י' כשר התייחס לחובה לנהוג בשוויון כלפי בעלי מוגבלויות. צוין כי המתח המתעורר הוא בין חובת השוויון לבין חובתו של אתר שעשועים לשמור על שלום הלקוחות. מפעילי לונה-פארק פועלים תחת לחץ וצורך לאזן בין חובות מנוגדות אלה. כבוד השופט הציג קווים מנחים לאיזון: נקודת המוצא שצמיד פטור-מתור יכול לבסס אינדיקציה לכך ששימוש במתקן עלול לפגוע במשתמש. אינדיקציה זו אינה מהווה הפליה אסורה. עם זאת, יש לאמץ נוהל פנימי לטיפול במקרים בהם מתעורר סיכון לאדם המבקש להשתמש במתקן. לשם כך יש לערוך בירור פרטני. בעת הבירור יש לכבד את הזכות לפרטיות, אך במקרים בהם אדם אינו מאפשר להעריך את הסיכון הנשקף לו מהשימוש במתקן, מנהל הלוונה-פארק מחויב למנוע ממנו שימוש. אף כי השמירה על הזכות לשוויון היא חשובה, בפרט ביחס לבעלי מוגבלויות, הרי שאין היא מבטלת את חובת הזהירות.

בית המשפט העליון אימץ את עמדת הנציבות, לפיו פטור-מתור אינו יכול לשמש בסיס גורף לסילוק מבקר ממתקן אקסטרים

לפסק הדין: רע"א 5386/23 עיר השעשועים בע"מ נ' מדינת ישראל נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (מיום 15.02.2024) ראו: <https://tinyurl.com/3yx77xuv>

פסק-הדין הנ"ל מהווה לדעתנו הזדמנות לעיין באסדרת זכויותיהם של הסובלים ממוגבלות, לפי חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, תשנ"ח-1998. כידוע, חוק זה נועד לעגן את זכותם של בעלי מוגבלויות להשתתף בפעילויות בחברה באופן שוויוני. החוק מטיל חובות הנגשה ואיסור הפליה על גופים ציבוריים ופרטיים כדי להבטיח שוויון הזדמנויות. בתחום התעסוקה, החוק אוסר על אפליה בקבלה לעבודה, בתנאי ההעסקה ובקידום, ומחייב הנגשת מקומות עבודה. בחינוך, החוק אוסר על אפליה בקבלה למוסדות חינוך. החוק אוסר על אפליה גם בגישה לשירותי בריאות, רווחה ותחבורה, תוך דרישה להנגיש שירותים ומבנים ציבוריים. לפי סעיף 6 לחוק, מימוש הזכויות יבוצע תוך הקפדה על כבוד האדם וחירותו והגנה על פרטיותו.

במקרה משנת 2022 נפסקו פיצויים לתובעת עם מוגבלות נפשית בגין עוגמת נפש משום הפרת החוק. בית הדין האזורי לעבודה בתל אביב קיבל תביעה נגד בית אבות שסירב לקבל את התובעת לעבודה בשל בעיות נפשיות (סע"ש (עבודה תל אביב-יפו) 14266-02-20 פלונית נ' בית הורים ביחד בע"מ, מיום 1.9.2022). לקביעת כב' השופטת רובוביץ-ברכש, בית האבות לא בחן את כישורי המועמדת לגופם ופסל את מועמדותה על הסף. בית האבות אף לא ניסה לבצע התאמות שיאפשרו את העסקתה למרות מוגבלותה. נפסקו פיצויים ללא הוכחת נזק בסך 35,000 ש"ח לפי ס' סעיף 14(1) לחוק.

פרוייקט מחקרי בנושאי תחרות, ריכוזיות ואי-שוויון

המחקרים המאוזכרים להלן צפויים להתפרסם
בכתב העת מחקרי רגולציה כרך י'

השפעות האנטי-תחרותיות של הסכם 'Grace Periods' בתחרות קמעונאית
פרופסור אריאל אזרחי, בכיר למשפטים וראש המכון להגבלים עסקיים באוניברסיטת אוקספורד, מחבר הספר Virtual Competition, ופרופסור דיוויד גילה, משפטן וכלכלן ישראלי, מומחה להגבלים עסקיים ולרגולציה של שווקים, לשעבר הממונה על ההגבלים העסקיים והיום פרופסור מן המניין באוניברסיטת ת"א, כתבו יחדיו את המאמר – "השפעות האנטי-תחרותיות של הסכם 'Grace Periods' בתחרות קמעונאית". השניים סוקרים באופן מעמיק את פרקטיקת הגרייס, ואת הבעיות וההשלכות המשפטיות הנובעות מכך.

אסטרטגיית ה-'Grace Periods' (להלן: "גרייס"), קשורה לתחום היחסים בין ספקים לקמעונאים בשוק המזון בישראל.

במאמר, מתמקדים פרופסור אזרחי ופרופסור גילה, בהשפעת אסטרטגיה זו על התחרות. האסטרטגיה יוצרת פער זמנים בין הודעת הספק על העלאת המחיר שהוא גובה מהקמעונאים לבין יישום בפועל של ההעלאה.

פרופסור אזרחי ופרופסור גילה טוענים במאמרם כי פרקטיקת הגרייס עלולה לפגוע בתחרות. זאת על ידי אפשר העלאה של המחיר הסיטונאי שהספק גובה מהקמעונאים והמחירים שהקמעונאים גובים מהצרכנים.

בקליפת אגוז, הדרך שבה פרקטיקת הגרייס מאפשרת העלאת מחירים היא שהיא נותנת ערך לקמעונאים, שאינו כשלעצמו מגולגל לצרכנים, המעודד אותם להסכים להעלאת המחיר הסיטונאי. כך, למשל, אם הגרייס ניתן רק לקמעונאי פיבוטלי, כזה שהסכמתו דרושה לצורך העלאת המחיר הסיטונאי בכל השוק, הוא נותן ערך לאותו קמעונאי, בדמות יתרון תחרותי כלפי הקמעונאים המתחרים ואפשר העלאת המחיר לצרכן על ידו מבלי לאבד נתח שוק לטובת הקמעונאים האחרים. דוגמא נוספת לדרך שבה פועל הגרייס היא שכאשר הדחייה בהעלאת המחיר ידועה רק לקמעונאים, היא מאפשרת לקמעונאים לתאם העלאת מחירים, בהבנה שבשתיקה, מבלי לעורר אנטגוניזם של צרכנים ושל התקשורת.

המאמר מראה כיצד פרקטיקת הגרייס יכולה להוות הפרה של חוק המזון וחוק התחרות. כך, למשל, חוק המזון אוסר על ספקים לשלם תשלומים לקמעונאי שלא בדמות הנחה במחיר ליחידה. פרקטיקת הגרייס יכולה להיות הפרה של איסור זה. על פי המאמר, הפרקטיקה גם יכולה להפר את חוק התחרות, לאור זאת שהיא מקלה על תיאום, ולעיתים מפלה בין קמעונאים.

השפעת תיקון 6 לחוק שכר שווה לעובדת ולעובד, התשנ"ו-1996 על תשואת המניות של חברות ציבוריות

ברשימה זו נציג את מאמרם של פרופ' הדרה בר-מור וד"ר גיל שרוני שעוסק בנושא השפעת תיקון 6 לחוק שכר שווה לעובדת ולעובד, התשנ"ו-1996 על תשואת המניות של חברות ציבוריות.

שוויון מלא בין נשים וגברים הוא עקרון בסיסי המודגש במגילת העצמאות ואף הוגדר בפסיקה. פגיעה בעקרון זה זוהתה כבעלת השלכות הרסניות על הכלל ועל הכוחות המאחדים את החברה, וכן על הפרט. בעולם העבודה, תופעת פערי השכר המגדריים

הינם תופעה אוניברסלית בעלת השלכות כלכליות וחברתיות פוגעניות, הן על הנשים המופלות והן על הכלכלה הלאומית. למרות מגמת הצמצום, בישראל בשנת 2021 פערי השכר בין גברים לנשים נאמדו בשיעור ממוצע של 24.3%, כפול משיעור הפער הממוצע במדינות ה-OECD העומד על 11.9%.

במדינות רבות נעשה שימוש בחקיקה על מנת להתגבר על תופעה זו בשוק העבודה. המחוקק הישראלי ניסה להתמודד עם הבעיה באמצעות חוק שכר שווה לעובדת ולעובד, התשנ"ו-1996, אשר תוקן מספר פעמים. אך עד לאחרונה, אפקטיביות החוק התבררה כמזערית מאחר ונטל הוכחת פערי השכר הושת על העובדות ולא על מעסיקהן. תיקון 6 לחוק בא לתקן את העיוות, בכך שחייב מעסיקים המעסיקים מעל 518 עובדים לפרסם דו"חות שנתיים המציגים את פערי השכר בתוך קבוצות עיסוק שונות, לשם יצירת שקיפות ולאפשר לעובדות לתבוע את זכויותיהן במידה ונמצאה הוכחה לטענתן. החוק מחייב מעסיקים לערוך דו"ח פנימי מפורט, למסור לכל עובד מידע על פערי השכר בקבוצת הפילוח שלו, ולפרסם באופן פומבי דו"ח אודות פערי השכר בארגון.

במחקר זה, פרופ' בר-מור וד"ר שרוני בוחנים את תגובת המשקיעים בבורסה לחשיפת המידע על פערי שכר המגדריים שפורסמו לראשונה ביוני 2022 בעקבות יישום התיקון לחוק. על בסיס מחקרים קודמים ותחת עקרונות הניהול ESC נבנו שתי השערות: האחת גורסת כי בחברות שיחשפו פערים משמעותיים, תגובת המשקיעים תהיה שלילית, והשנייה צופה תגובה חיובית דווקא כלפי חברות שידווחו על פערים מזעריים או אפסיים.

הבדיקה האמפירית נערכה בהתייחס ל-55 חברות ציבוריות שדיווחי פערי השכר שלהן פורסמו לציבור בחודש יוני 2022. הממצאים האמפיריים היו הפוכים מהשערות המחקר. בחברות שחשפו פערים משמעותיים נמצאה תשואה עודפת חיובית, ובחברות שלא הציגו פערים נמצאה תשואה עודפת שלילית. הממצאים מעלים תהיות לגבי תפיסות המשקיעים, אפקטיביות מנגנוני האכיפה ומוכנות המעסיקים לשיתוף פעולה בחשיפת נתוני אמת. ראשית, הפער מעלה כי יתכן שהמשקיעים רואים בשקיפות ובחשיפה צעד חיובי שמבטא מחויבות ניהולית לצמצום פערים ויישום עקרונות ESG, גם אם המצב הנוכחי אינו אידיאלי. שנית, עמימות המידע המפורסם בדו"חות ואי בהירות של חלק מהדיווחים עשויות ליצור אצל המשקיעים תחושה שהפערים אינם חד משמעיים, לכן כחות מדאיגים. מעבר לכך, דיווח על היעדר פערים מעורר ספקנות באשר למידת הרצון לשתף פעולה מצד הארגונים ביישום החוקר ואפקטיביות מנגנוני הבקרה והאכיפה הציבוריים.

המאמר מעלה שאלות מהותיות לגבי יעילותן של רגולציות בתחום השקיפות והיכולת לצמצם באמצעותן פערי שכר מגדרי, ומאתגר את שאלת הקשר בין חשיפת פערי שכר מגדריים בארגון לבין תגובת המשקיעים למידע המפורסם. הממצאים מדגישים את מורכבות הסוגייה ואת הצורך בבחינה מתמשכת של מדיניות והתערבות רגולטורית בתחום, הן באשר לאופן חלוקת העובדים לקבוצות עיסוק והן באשר לפיקוח על יישום מדיניות לצמצום פערים בשכר בארגונים. המאמר פותח פתח למחקרי המשך שיבחנו לעומק את המניעים והשיקולים של בעלי עניין שונים באימוץ ויישום התיקון לחוק שכר שווה לעובד ועובדת מזוויות שונות.

ניתוח רב צירי ותהליכי של אי-שוויון באקדמיה בישראל באמצעות כריית תהליכים
ד"ר סיגל נגר-רון, ד"ר תמי רזי וד"ר שגית קדם-ימיני הן מרצות בכירות במכללה האקדמית ספיר, וחוקרות תהליכים של אי-שוויון באקדמיה. במאמרן "ניתוח רב צירי ותהליכי של אי-שוויון באקדמיה בישראל באמצעות כריית תהליכים", מוצע ניתוח אמפירי של תהליכי הקליטה והקידום של חברי הסגל במשרות תקניות במוסדות להשכלה גבוהה, בהתייחסות לצירים המגדריים, הלאומיים, האתניים וההצטלבויות ביניהם, באמצעות מתודולוגיה של כריית תהליכים. טענתן המרכזית היא שתהליכי הקליטה והקידום של הסגל האקדמי בישראל משקפים ומשעתקים את אי-השוויון

תיקון 6 לחוק בא לתקן את העיוות, בכך שחייב מעסיקים המעסיקים מעל 518 עובדים לפרסם דו"חות שנתיים המציגים את פערי השכר בתוך קבוצות עיסוק שונות, לשם יצירת שקיפות ולאפשר לעובדות לתבוע את זכויותיהן במידה ונמצאה הוכחה לטענתן

פרופ' בר-מור וד"ר שרוני בוחנים את תגובת המשקיעים בבורסה לחשיפת המידע על פערי שכר המגדריים שפורסמו לראשונה ביוני 2022 בעקבות יישום התיקון לחוק

המאמר מעלה שאלות מהותיות לגבי יעילותן של רגולציות בתחום השקיפות והיכולת לצמצם באמצעותן פערי שכר, ומאתגר את שאלת הקשר בין חשיפת פערי שכר מגדריים בארגון לבין תגובת המשקיעים למידע המפורסם

בחברה הישראלית. היינו, הקליטה לשורות הסגל האקדמי במשרות הטובות, המאפשרות ביטחון תעסוקתי, התמקדות במחקר וקריירה אקדמית אינה שוויונית אלא מוטה לטובת הקבוצות ההגמוניות.

הנחות הייסוד של המחקר היא שבאקדמיה, בדומה למוסדות אחרים, מתקיימים תהליכים של שעתוק חברתי. האקדמיה הישראלית הפנימה את ההטייה הפטריארכאלית: בוועדת ארנון נקבע שמקור אי-השוויון המגדרי באקדמיה הינו בפרקטיקות ובתהליכים מבניים ואינו מאפיין של אנשים פרטיים. בעקבות כך החליטו במועצה להשכלה גבוהה (המל"ג) לפתח תוכניות לקידום נשים. אולם אי-השוויון איננו מגדרי בלבד. כמו במוסדות אקדמיים בעולם גם בישראל קיימת הטייה לטובת הקבוצה ההגמונית וייצוג חסר של מיעוטים. בעוד שבמל"ג קיימת מודעות להעדר ייצוג הולם לאזרחי ישראל הערבים לא קיימת התייחסות דומה לאי-השוויון האתני הפנים-יהודי. זאת ועוד, נשים המשתייכות לקבוצות מיעוט סובלות מדיכוי כפול: מגדרי ואתני או מגדרי לאומי. החוקרות מתמקדות במיפוי תהליכי הקליטה והקידום של הסגל בשני מוסדות אקדמיים: אוניברסיטה אחת ומכללה אחת. ממצאי המחקר מלמדים כי גברים אשכנזים לא רק נמצאים בייצוג יתר במוסדות האקדמיים אלא גם קידומם מהיר יותר מנשים וקבוצות אחרות. עוד נמצא שגברים אשכנזים גם נקלטים בדרגה גבוהה מדרגת מרצה, שפורמלית היא דרגת הקליטה הראשונה, בשיעור גבוה באופן משמעותי מהקבוצות האחרות. במדגם נמצא כי אף חברת סגל מזרחית ואף חבר סגל ערבי לא נקלט בדרגה גבוהה מדרגת מרצה. כמו כן קידומם של שתי הקטגוריות האלו-נשים מזרחיות וגברים ערבים-היהו איטי באופן משמעותי מיתר הקטגוריות: גברים אשכנזים, נשים אשכנזיות וגברים מזרחים.

הכותבות מציעות במאמן שורה של פתרונות אפשריים להתמודדות עם אי-השוויון בייצוג סגל האקדמי ובניהם: הרחבת הסדנאות לחברי ועדות קידום כך שיכירו ויכללו קטגוריות נוספות הסובלות מצירים שונים של שוליות; אימוץ המתודולוגיה של כריית תהליכים לניתוח רב-צירי של תהליכי קליטה וקידום של הסגל האקדמי, כחלק ממנגנון רגולטורי לאסדרה של ייצוג הולם בקרב הסגל האקדמי; הגדרת מדדי "ייצוג הולם" עבור קטגוריות הנמצאות בייצוג חסר ושימוש בהם ככלי לתמרץ את המוסדות שעומדים ביעדים.

שילוב אוכלוסיות מגוונות בסגל האקדמי איננו רק יעד מוסרי של שוויון אלא הכרחי על מנת ליצור מגוון רחב יותר של השקפות עולם ונקודות מוצא למחשבה ומחקר במטרה לתרום לחדשנות באקדמיה הישראלית.

מוצע ניתוח אמפירי של תהליכי

הקליטה והקידום של חברי הסגל

במשרות תקניות במוסדות להשכלה

גבוהה, בהתייחסות לצירים המגדריים,

הלאומיים, האתניים וההצטלבוניות

ביניהם, באמצעות מתודולוגיה של

כריית תהליכים

החוקרות מתמקדות במיפוי תהליכי

הקליטה והקידום של הסגל בשני

מוסדות אקדמיים: אוניברסיטה

אחת ומכללה אחת. ממצאי המחקר

מלמדים כי גברים אשכנזים לא

רק נמצאים בייצוג יתר במוסדות

האקדמיים אלא גם קידומם מהיר

יותר מנשים וקבוצות אחרות

מפנית הווידאוקאסטים של מרכז חת לחקר התחרות והרגולציה

- ד"ר איריס סורוקר וד"ר הילית כץ בשיחה על מחקרן "קרן העושר לפלטפורמות טכנולוגיות". [לצפייה](#)
- עו"ד גיא מור בשיחה על מחקרו "מחזון למציאות: ההשלכות המעשיות של חוק עקרונות האסדרה על הרגולטורים". [לצפייה](#)
- פרופ' אריאל אזרחי ופרופ' דיויד גילה בשיחה על מחקרם "ההשפעות האנטי-תחרותיות של הסכם 'Grace Periods' בתחרות קמעונאית". [לצפייה](#)
- ד"ר ישראל קליין בשיחה על מחקרו "ניתוח ממסדי של האספה הכללית בעידן ההצבעה המקוונת". [לצפייה](#)
- פרופ' משה גלברד בשיחה על מחקרו "רגולציה בתחום החוזים הבנקאיים – בחינת היעילות של מודל הפיקוח השיפוטי והצעת מודל חלופי, המבוסס על פיקוח מנהלי". [לצפייה](#)
- ד"ר יאיר חקאק בשיחה על מחקרו "ארכיאולוגיה של רגולציה". [לצפייה](#)
- עו"ד לירון כהן-דניאלי ועו"ד אמיר וסרמן בשיחה על מחקרם "ביקורת שיפוטית בראי חוק עקרונות האסדרה: פנינו לאן?" [לצפייה](#)
- ד"ר שרון ידין בשיחה על מחקרה "הטוב והרע במאגר האסדרה". [לצפייה](#)
- ד"ר רועי פלד על ביטוי והבעת דעה במלחמה. [לצפייה](#)
- עו"ד עמית אשכנזי על התקפת סייבר ואיך מתגוננים מפניה. [לצפייה](#)
- פרופ' עלי זלצברגר על היערכות העורף לחירום. [לצפייה](#)
- פרופ' אבי בן בסט על המלחמה כפרוייקט כלכלי עצום. [לצפייה](#)
- ד"ר תהילה אלטשולר על פרטיות במלחמה. [לצפייה](#)
- המפקח על הבנקים יאיר אבידן עם פרישתו מכהונתו. [לצפייה](#)

